

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

13.04 – КМР. 1718 «С» 2020.11.09. 032 ПЗ

НУБІП України

ДРАЧ ВІКТОРІЯ МИХАЙЛІВНА

НУБІП України

2021

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Факультет землевпорядкування

332.36(477.65)

ПОГОДЖЕНО **ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ**
 Декан факультету В.о. завідувача кафедри землевпорядкування
 д.е.н., доц. земельного кадастру, д.е.н., доцент.
 Т.О. Євсюков Н.В. Мединська
 «   » 2021 р. «   » 2021 р.

НУБІП України

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему: «ОРГАНІЗАЦІЯ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ
ТА ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ КІРОВОГРАДСЬКОЇ
ОБЛАСТІ»

Спеціальність - 193 «Геодезія та землеустрій»

Магістерська програма - оцінка землі та нерухомого майна

Програма підготовки – освітньо-професійна

Керівник магістерської роботи

к.с.г.н., доц.

О. В. Тихенко

Виконала В. М. Драч

Київ – 2021

НУБІП України

КАБІNET МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Факультет землевпорядкування

Кафедра земельного кадастру

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. завідувача кафедри

земельного кадастру

д.е.н., доцент.

Н. В. Мединська,

2021 р.

ЗАВДАННЯ

ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ СТУДЕНТУ

Драч Вікторії Михайлівни

Спеціальність – 193 «Геодезія та землеустрій»

Спеціалізація - виробнича

Магістерська програма – оцінка землі та нерухомого майна

Програма підготовки – освітньо-професійна

Тема магістерської роботи «Організація раціонального використання та охорони земельних ресурсів Кіровоградської області»

Затверджена наказом ректора НУБіП України від «09» листопада 2020 року № 1718 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру «   » 2021 р.

Вихідні дані до магістерської роботи: *проект землеустрою, щодо забезпечення еколого-економічного обґрунтування сівозмін та впорядкування угідь, форма б-зем по Гайворонському районі.*

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Проаналізувати нормативне забезпечення раціонального використання та охорони земель;

2. Розкрити питання раціонального використання та охорони земель як засобу збереження довкілля;

3. Розкрити суть проблематики раціонального землекористування та шляхи їх вирішення;

4. Дослідити соціально – екологічні та економічні аспекти використання земель сільськогосподарського призначення в сучасних умовах;

5. Охарактеризувати використання земель в Кіровоградській області та ефективність використання земельних ресурсів об'єкту дослідження;

6. Розглянути організацію землеводінь та землекористувань і визначення типів та видів сівозмін;

7. Розглянути заходи з підвищення продуктивності та охорони земель;

8. Опрацювати систему формування заходів щодо еколого-економічної оптимізації використання та охорони земель.

Перелік графічного матеріалу (за потреби): План агровиробничих груп ґрунтів та рельєфу, План організації землеводінь, Схема розміщення попередників сільськогосподарських культур, Схема агротехнологічних груп ґрунтів, План організації території сівозмін, План існуючого стану використання земель, План перенесення в природу.

Дата видачі завдання «   »   20   р.

Керівник магістерської роботи

О. В. Тихенко

Завдання прийняла до виконання

В. М. Драч

ЗМІСТ

ВСТУП..... 8

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ..... 10

- 1.1. Раціональне використання та охорони земель як засіб збереження довкілля..... 10
- 1.2. Нормативне забезпечення раціонального використання та охорони земель 26
- 1.3. Проблеми раціонального землекористування та шляхи їх вирішення. 27

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРЬСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ..... 33

- 2.1. Характеристика використання земель в Кіровоградській області..... 33
- 2.2. Соціально – екологічний та економічний аспекти використання земель сільськогосподарського призначення в сучасних умовах..... 43
- 2.3. Аналіз ефективності використання земельних ресурсів об'єкту досліджень. 46

РОЗДІЛ 3. ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ АГРОФОРМУВАНЬ..... 49

- 3.1. Організація землеводінь та землекористувань..... 49
- 3.2. Визначення типів і видів сівозмін 53
- 3.3. Заходи з підвищення продуктивності та охорони земель 58
- 3.4. Формування системи заходів щодо еколого-економічної оптимізації використання та охорони земель..... 60

ВИСНОВКИ..... 64

Список використаної літератури 66

ДОДАТКИ..... 69

Додаток 1 Проекту землеустрою, що забезпечує еколого-економічне обґрунтування сівозмін та впорядкування угідь..... 69

Додаток 2 План агро виробничих груп ґрунтів та рельєфу..... 70

Додаток 3 План організації землеводінь..... 71

Додаток 4 Схема розміщення попередників сільськогосподарських культур..... 72

Додаток 5 Схема агротехнологічних груп ґрунтів..... 73

Додаток 6 План організації території сівозмін..... 74

Додаток 7 План існуючого стану використання земель..... 75

Додаток 8 План перенесення в природу..... 76

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РЕФЕРАТ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

Магістерська робота складається з 75 сторінок і вміщує в собі 10 рисунків, 8 таблиці та 8 додатків. Список використаної літератури нараховує 45 джерел.

Основною метою роботи є дослідити організацію раціонального використання та охорони земельних ресурсів Кіровоградської області.

Об'єктом дослідження є територія Кіровоградської області, зокрема Гайворонський район Хашуватська сільська рада.

Предметом дослідження є обґрунтування заходів щодо раціонального використання та охорони земель.

Загалом магістерська робота складається з вступу, трьох основних розділів та висновків.

У першому розділі «Теоретичні засади раціонального використання та охорони земель» розглянуто нормативне забезпечення раціонального використання та охорони земель, проблеми раціонального землекористування та шляхи їх вирішення. Також як раціональне використання та охорона земель діє як засіб збереження довкілля.

У другому розділі «Сучасні тенденції використання земель сільськогосподарського призначення» розглянуто соціально-екологічний та економічний аспект використання земель сільськогосподарського призначення в сучасних умовах. Проведена характеристика використання земель в Кіровоградській області та проаналізовано ефективність використання земельних ресурсів об'єкту досліджень.

У третьому розділі що називається «Еколого-економічне обґрунтування використання земель агроформувань» досліджено організацію землеводів та землекористувачів, визначення типів і видів сівозмін. Також проаналізовано заходи щодо підвищення продуктивності та охорони земель. Кінцевим результатом є формування системи заходів щодо еколого-економічної оптимізації використання та охорони земель.

Ключові слова: земельна ділянка, раціональне використання, охорона земель, еколого-економічна оптимізація, сівозміна, землеволодіння, землекористування, земельні ресурси.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ВСТУП

Питання раціонального використання та охорони земельних ресурсів є одним з головних завдань держави, а саме тому в даній магістерській роботі буде досліджено організацію раціонального використання та охорони земельних ресурсів Кіровоградської області, на прикладі Гайворонського району. Організаційні дії включають в себе проведення робіт по землеустрою, створення автоматизованого державного банку даних про власників землі і землекористувачів, екологічний стан, напрями і структура використання земельних ресурсів, підвищення відповідальності всіх суб'єктів господарювання на землі за раціональне використання та якісний склад ґрунтів, матеріальне і моральне зацікавлення у проведенні заходів щодо захисту й відтворення продуктивної сили землі, збільшенні надходжень до місцевих бюджетів від плати за землю.

Також створення ефективної системи управління земельними ресурсами передбачає гарантію прав власності та надійний захист прав володіння землею, підтримку заходів щодо раціонального використання та охорони земель, підвищення ефективності планування землекористування, проведення землепорядних робіт, збір та аналіз статистичних даних.

Актуальність теми. Використання та охорона земель є однією з головних умов збалансованого економічного та соціального розвитку. Тому характер і масштаби земельних перетворень визначають темпи та ефективність розвитку національної економіки, формування ринкових відносин. Проведення земельних реформ можливо шляхом місцевих програм з питань використання та охорони земель, які визначають етапність та склад заходів щодо використання й охорони земель, а також забезпечення їх реалізації.

Метою роботи є дослідження організації раціонального використання та охорони земельних ресурсів Кіровоградської області.

Для досягнення мети дослідження необхідно виконати такі завдання: розглянути нормативне забезпечення раціонального використання та охорони земель, проблеми раціонального землекористування та шляхи їх вирішення. Також як раціональне використання та охорона земель діє як засіб збереження довкілля. Розібрати соціально – екологічний та економічний аспект використання земель сільськогосподарського призначення в сучасних умовах. Провести характеристику використання земель в Кіровоградській області та проаналізувати ефективність використання земельних ресурсів об'єкту досліджень. Також дослідити організацію землеводіння та землекористування, визначення типів і видів сівозмін. Проаналізувати заходи щодо підвищення продуктивності та охорони земель. Кінцевим результатом є сформування системи заходів щодо еколого-економічної оптимізації використання та охорони земель.

Об'єкт дослідження – територія Кіровоградської області, зокрема Гайворонський район Хашуватська сільська рада.

Предмет дослідження – обґрунтування заходів щодо раціонального використання та охорони земель.

Постановка проблеми – Здійснення земельної реформи в Україні, розпочатої у 1991 році, обумовило докорінний перерозподіл земельних ресурсів, у результаті чого виникло багато проблем щодо раціонального використання та охорони земель. Це виділення земель сільськогосподарського призначення для потреб, не пов'язаних з веденням сільськогосподарського виробництва, використання земельних ресурсів без науково обґрунтованої системи правових, організаційних, економічних, технологічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель.

При цьому виникають ризики безсистемного використання земельних ресурсів, зокрема, без прогнозування, планування та регулювання, а отже і управління раціональним використанням та охороною земель.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ

1.1. Раціональне використання та охорони земель як засіб збереження

довкілля

Охорона навколишнього природного середовища та раціональне використання, забезпечення екологічної безпеки людської життєдіяльності, екологічна політика, яка спрямована на поліпшення стану навколишнього природного середовища шляхом інтеграції екологічної політики до соціально-економічного розвитку для гарантування екологічно безпечного природного середовища для життя і здоров'я населення, виродження екологічно збалансованої системи природокористування та збереження природних екосистем, всі ці фактори являються невід'ємною умовою сталого економічного та соціального розвитку [29, 30, 31].

Проаналізуємо головні визначення даної теми роботи, от «охорона земель являється системою правових, організаційних, технологічних та інших заходів, спрямованих на збереження і відтворення родючості та цілісності ґрунтів, захист від деградації, ведення сільськогосподарського виробництва дотриманням ґрунтозахисних технологій та забезпеченням екологічної безпеки навколишнього середовища», а «раціональне використання земель - забезпечення всіма землекористувачами в процесі виробництва максимального ефекту в здійсненні цілей землекористування з урахуванням охорони земель та оптимальної взаємодії з природними факторами» [32].

Раціональне використання і охорона земель – компоненти, що щільно пов'язані між собою та спрямовані на максималізацію продуктивності сили землі. Вони передбачають:

- раціональний розподіл земельного фонду між ланками народного сільськогосподарського господарства з якнайкращим його використанням;

- поліпшення структури різних видів угідь (рілля, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища, ліси, землі під водою), що відносяться до відповідних природно-економічних зон та районів;

- розроблення та запровадження доцільної та корисної системи землеробства, в яку входить обробіток, що є ґрунтозахисним, удобрення ґрунту, вапнування кислих ґрунтів, гіпсування засолених чи солонцюватих ґрунтів, технології вирощування та догляду різних сільськогосподарських культур, системи сівозміни;

- осушення перезволожених і заболочених земель чи навпаки поводнення і зрошення посушливих земель; запобігання таким негативним фізико-хімічним властивостям ґрунту як затопленість, підтоплення, заболоченість;

- розширене застосування ґрунтових мікроорганізмів для відтворення максимально родючих і не схитних до ерозії ґрунтів;

- розроблення та впровадження науково-обґрунтованої системи луківництва;

- розроблення та впровадження еколого-економічних оцінок земель та застосування їх для розпланування розміщення та спеціалізації сільськогосподарського виробництва, обрахунку масштабності державних закупівель рослинної та тваринної продукції, підрахунку витрат на виробництво та доходу сільськогосподарських виробників, визначення та встановлення вірних науково-обґрунтованих цін [33].

Основним засобом виробництва є земля, саме тому її використання дуже інтенсивне, проте її застосування повинне бути толерантним. Рациональне використання повинно бути таким, що не завдає шкоди землі як природному об'єкту, відповідно ведеться за цільовим призначенням та з мінімальністю організацією території.

Аналізуючи стан використання сільського господарства, можна встановити факти великого темпу зростання деградації ґрунтового покриву та погіршення стану екологічної ситуації, через забрудненість важкими

металами, радіонуклідами, пестицидами, хімічними сполуками, розповсюдження ерозійних процесів, зниження вмісту гумусу, все більше додавання площі кислих і засолених ґрунтів.

Розкриємо суть головних проблем довкілля при використанні сільськогосподарських земель, джерелом яких являється антропогенний чинник.

- забруднення атмосферного повітря, полягає у викиді в атмосферу планети хімічних речовин, твердих частинок і біологічних матеріалів, які завдають шкоди всьому довкіллю. Наприклад, візьмемо загальний показник

світового господарства, яке щорічно викидає в атмосферу більше 15 млрд. тонн вуглекислого газу (CO_2), 200 млн. тонн оксиду вуглецю (CO), понад 500 млн. тонн вуглеводнів ($\text{C}_n\text{H}_{2n+2}$), 120 млн. тонн золи та інших речовин.

Основні забруднюючі речовини, що потрапляють в атмосферу утворюються при спалюванні палива (наприклад зола, сажа), якщо згорання палива є не повним, то газоподібні викиди відносяться до надзвичайно небезпечних. В загальному цей показник сягає більше 19 млрд. тонн забруднюючих речовин, що потрапляють в атмосферу;

- оброблення ґрунту для вирощування сільськогосподарських культур є часом нещадним та призводить до проявів різних видів ерозії, зниження вмісту гумусу в ґрунтах за рахунок розорюваності землі (дедалі частіше і глибше) та внесення у неймовірно великих кількостях мінеральних добрив й пестицидів;

- при застосуванні пестицидів в деякій мірі є користь, а саме для врожайності сільськогосподарських культур, але негативного фактору значно більше. Пестициди забруднюють ґрунти, повітря, водні ресурси (також сточи входить підземні води). При розпиленні пестицидів гине рослинність та навіть комахи, які відносяться до індикаторів чистого довкілля та ін.

Отже раціональне використання землі включає в себе екологічну безпеку та економічну ефективність. Щоб ці чинники гармонійно діяли потрібно на практиці задіяти деякі норми та принципи.

На даний момент вважаємо, що раціональне використання землі називається при якому:

- максимально враховано для території як природні, так і економічні умови та властивості;

- забезпечення охорони і відтворення продуктивності та інших ґрунтових властивостей,

- досягається найбільш вища ефективність різних видів діяльності, зокрема виробничої;

- зберігаються соціально-економічні інтереси суспільства [34].

Основними напрямки підвищення економічної ефективності використання земель в с-г:

- заходи правленні на родючість земель;

- захист ґрунтів від ерозійних та подібно інших руйнівних процесів;

- застосування заходів щодо зменшення втрат земель, що підлягають обробітку.

Ефективність використання сільськогосподарських угідь не обмежується збільшенням прибутковості земельних ресурсів, а і

доповнюється збереженням і збільшенням продуктивності ґрунтів та мінімальністю витрат на виробництво різних видів продукції.

На сучасному етапі державна політика щодо застосування земельних ресурсів в Україні не забезпечує збереження родючості ґрунтів як основного

стабільного функціонування виробничих аграрних систем і національної продовольчої безпеки [35].

Збільшення ефективного сільськогосподарського виробництва та забезпечення раціонального землекористування, у період ринкових умов,

опирається на комплексне використання оброблених чинники економічної ефективності (природно-кліматичних, матеріально-технічних, організаційних,

соціальних, біологічних, економічних), також запровадження нових чинників інституційної природи.

Процес землекористування потребує відтворення земельних ресурсів, у тому числі й сільськогосподарських угідь, покращення стану довкілля, а також охорони природного багатства країни [1, с. 155], а саме:

- поєднання усіх форм раціонального землекористування і шляхів його удосконалення;

- сукупність виробничих відносин і наявних організаційно-економічних форм, продуктивних сил, які пов'язані із використанням і відтворенням людиною об'єктів довкілля;

- використання земельних ресурсів у процесі виробництва аграрної продукції;

- можливості впливу людини на природу.

Дослідження підтверджують, що сільськогосподарські угіддя, особливо у поєднанні із діяльністю селянина, який є товаро-виробником на певній території, перетворюється в об'єкт економіки землекористування та охорони довкілля. Відповідно формуються соціально-господарські та екологічно-економічні різномасштабні системи, які цілісно залежать одна від одної в просторі та часі.

Рисунок 1 Схема основних напрямків землекористування та збереження довкілля

Джерело: сформовано автором з використанням [28, с. 39].

Ефективне та збалансоване поєднання соціального, економічного й екологічного напрямку землекористування скоює державу, землевласників

і господарюючих суб'єктів забезпечити його сталий розвиток на оптимальному рівні, з урахуванням досягнень сільськогосподарської науки.

Базисом сталого розвитку регіонів країни є сільськогосподарські угіддя як фізичний об'єкт, за сталої топографії та сформованими територіально просторовими характеристиками. У сучасній економічній термінології найчастіше вживається економічний термін «земельні ресурси» та в тому числі «сільськогосподарські угіддя», які розглядаються як фундамент економічного, екологічного і соціального життя селян [36].

Науковцями-аграрниками доведено, що раціональне землекористування доцільно розглядати як систему відносин з удосконалення і розвитку, за якої буде наявним оптимальне співвідношення між економічним зростанням, підтримкою якісного стану сільськогосподарських угідь, задоволенням духовних і матеріальних потреб територіальних громад українського села.

Обґрунтовуючи потребу раціонального землекористування, а також важливість збереження якісних характеристик сільськогосподарських угідь, необхідно спиратися на виважені економічні, соціальні та екологічні закони, принципи та усталені традиції, що склалися в селянському соціумі [13, с. 37–38, 66; 90].

Результати досліджень підтверджують, що вкрай необхідно в умовах реформування земельних відносин, неухильно дотримувати, в першу чергу, таких основних принципів:

- дієвий систематичний підхід до раціональної структури володіння земельними ділянками та їх використання;
- охорона земель;
- вчасне усунення та запобігання негативного впливу деградованих земель на здоров'я та добробут селян і стан довкілля;
- забезпечення повного задоволення соціальних та економічних інтересів у сфері земельних відносин, а також їх узгодження з екологічними принципами.

При розкритті сутності системного підходу постає можливість розглядати землекористування у тривимірній системі координат: екологічній (природноресурсний потенціал, враховування агроекологічних особливостей раціонального використання ґрунтів, утримання на належному рівні якості виробленої продукції, сталий екологічний стан ґрунтів, введення довготривалих екологічних обмежень); економічній (економічні потреби використання земельних ресурсів (сільськогосподарських угідь) і ґрунтів, характер використання сільськогосподарських угідь, сучасний ринок продовольства, розміщення сталого товаровиробництва, високий рівень інтенсифікації та розбудова сучасної ринкової інфраструктури); соціальній (стандартизована поведінка у групових процесах землекористування та землеволодіння, зокрема, при пошуках найбільш ефективних форм господарювання, розвиток управління та еволюція обов'язків людини щодо забезпечення родючості землі, земельний устрій, законодавчо визначене право власності на сільськогосподарські угіддя, сервіти, розбудова соціальної інфраструктури села) [37].

У сучасних ринкових умовах існує потреба подальшого обґрунтування поняття планування раціонального землекористування. Суть його полягає у раціональному поєднанні екологічних, соціальних і економічних мотивів на базі врахування властивостей родючої землі, її цінності та традицій, культури використання на окремій території країни. Планування такого землекористування є сучасною системою комплексних заходів щодо повного та раціонального сільськогосподарського землекористування при визначеній стратегії на віддалену перспективу [14, 15].

Нині в умовах, що склалися в регіонах держави, основними орієнтирами планування раціонального землекористування є:

- офіційно прийнятний сучасний баланс охорони, збереження та розвитку землекористування;
- раціональне використання землі (сільськогосподарських угідь) на основі сталого розвитку територіальних громад у регіонах;

- імплементація спільних дій державної влади у сфері земельних відносин;
 - залучення свідомої частини громадськості до участі у процесі планування та розвитку раціонального землекористування.

Процес планування повинен базуватися тільки на принципах, які відображають планування раціонального землекористування: справедливість, науковість, міждисциплінарний підхід, практика попередніх консультацій, повний доступ до всієї інформації, безперервність процедури дієвого планування, розв'язання наявних проблем, що виникають у процесі планування, науково обгрунтована комплексна соціально-економічна оцінка сільської території, реагування на зміни, що виникають при плануванні.

Доведено, що планування раціонального землекористування має повною мірою включати певну низку послідовних систематичних дій, які передбачають структурування процесу планування на окремі етапи: підготовчий; ініціювання плану дій; збір і аналіз фактичних даних; розробка плану роботи; схвалення плану та його ефективна реалізація в життя [16, с. 248].

Дослідженнями встановлено визначальні національні проблеми щодо власності на сільськогосподарські угіддя: земельні ділянки в основному не ідентифіковані на селі як об'єкти власності селянина (немає чітко відпрацьованої і практично визначеної системи права власності на сільськогосподарські угіддя); наразі територіальні громади на селі, на які покладено важливі обов'язки із регулювання землекористування й охорони довкілля, не ведуть належної роботи щодо впровадження в життя повних прав земельної власності, на сьогодні ще не визначено еколого-правових аспектів для надання селянам повних прав власності на землю; своєю чергою економічний зміст власності щодо сільськогосподарських угідь не забезпечує правомірного та рівноправного розподілу земельної ренти; також повністю відсутній економічний та правовий механізм обгрунтованого та справедливого розподілу рентних доходів між власниками; недостатньою мірою

врегульовано положення Закону України щодо права власності на сільськогосподарські угіддя, у прийнятих законах простежуються певні суперечності щодо нормативно-правового регулювання землекористування [38].

Світовий досвід доводить, що реалізація в українському селі права власності жодною мірою не має зашкоджувати правам селян, обмежувати їхні свободи, а також принижувати гідність жителів села, порушувати інтереси територіальних громад, погіршувати екологічну ситуацію. Вирішення питання забезпечення розвитку землекористування потребує формування права власності на земельну ділянку, при якій без будь-яких проблем надається можливість визначити правочинність суб'єктів землекористування, встановлювати повноваження з володіння, користування та розпорядження сільськогосподарськими угіддями. У сфері землекористування повною мірою повинні враховуватись екологічні та економічні складові, а також соціальні зв'язки і процеси [39].

Результати дослідження підтверджують, що повне забезпечення такого принципу повністю сприятиме ефективному розвитку й територіальних громад, де важливим регулятивним інструментом забезпечення раціонального землекористування у сільському господарстві є цивілізована система управління, яка в свою чергу спирається на визнання родючої землі джерелом багатства на селі.

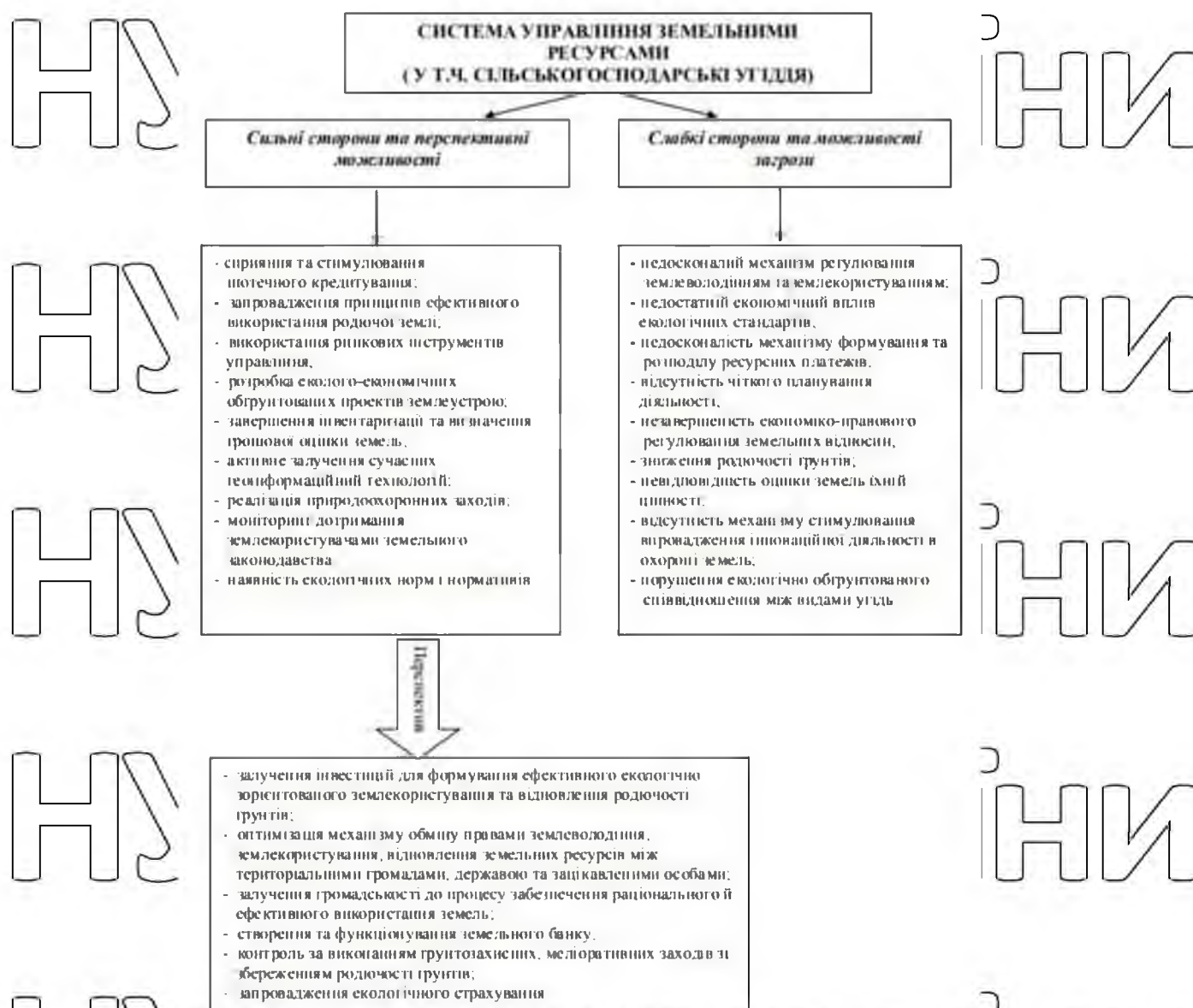
Управління земельними ресурсами на селі має повністю включати всі процеси сучасних відносин щодо землекористування і землеволодіння, зокрема: землеустрою та землевиорядкування території, фермерських господарств, сімейних фермерських господарств, домогосподарств, формування раціонального розподілу родючої землі між галузями агропродовольчого комплексу країни. Достовірна оцінка природного і господарського стану сільськогосподарських угідь має забезпечуватися системою створеного Державного земельного кадастру, на базі якого повинна

за науково обґрунтовано підходу здійснюватись організація раціонального землекористування (рис. 3) [41].

Практика переконує, що останнім часом виникла необхідність введення в дію нової складової – реєстрації землеволодінь, землекористування та об'єктів нерухомого майна, що відображає правовий статус і стан господарської діяльності землекористування за цільовим призначенням.

Варто наголосити, що на сучасному рівні розроблено систему реєстрації сільськогосподарських угідь, яка забезпечує розвиток національного ринку сільськогосподарських угідь і підвищення ефективності землекористування, а також захист прав на нерухоме майно, що нормалізує економічне життя територіальних громад.

Розглядаючи контроль як пріоритетну функцію управління земельними ресурсами, доцільно наголосити, що його спрямованість у практичній площині повинна бути орієнтована на створення умов для рівноправного розвитку державної, приватної власності та власності територіальних громад. отримання коштів від оплати Земельного (четвертої групи – Єдиного) податку та їх подальше використання, вирішення спірних питань, створення земельноіпотечного банку, земельно-реєстраційних центрів, проведення трансакцій, моніторингу земель, повернення самовільно зайнятих ділянок, експлікація протиерозійних гідротехнічних споруд і систем, лісозахисних насаджень, збереження межових знаків, тимчасове вилучення родючих земель, консервація деградованих родючих земель, малопродуктивних, забруднених сільськогосподарських угідь, надання достовірних даних про фактичний стан і використання сільськогосподарських угідь по державному земельному кадастру [17, с. 48–49].

Рисунок 2 *Сучасний стан та перспективи вдосконалення системи управління земельними ресурсами аграрного сектору економіки України*

Джерело: сформовано автором з використанням [42].

У зв'язку із запровадженням принципів ефективного розвитку сільськогосподарського виробництва України виникла необхідність визначення об'єктивних показників сталості дієвих сільськогосподарсько-екологічних систем, методів достовірної оцінки прогресивних зрушень у вирішенні нагальних проблем на селі, засобах прогнозування сценаріїв розвитку, прийняття обґрунтованих рішень на всіх рівнях управління сільським господарством та переробки сільськогосподарської сировини [40].

Існуюча різноманітність показників щодо визначення ефективності сільськогосподарського виробництва певним чином впливає на вирішення проблеми достовірності оцінки. Для дослідження теорії і практики сільськогосподарського виробництва долучаються фахівці з різних прошарків громади, науковці, практики-аграрники, а також із суміжних галузей економіки. Ефективність розвитку сільського господарства може бути оцінена шляхом вивчення динаміки виробництва, загальної результативності чинників, соціальної прийнятності та біофізичного розвитку [18, с. 187].

Система індикаторів, що має відображати рівень ефективності землекористування, є затребуваною для прийняття невідкладних попередніх рішень, здійснення державної політики щодо розвитку аграрної сфери, подолання наявних негативних наслідків нераціонального використання сільськогосподарських угідь. Кількісні показники ефективності повинні стати одними з ключових передумов для детальної розробки нового законодавства, що гарантує селу сталий розвиток.

Розглядаючи соціальний аспект землекористування, необхідно наголосити, що в Конституції України (ст. 3) йдеться про норми: «Громадянина України, його життя, а також його здоров'я, про честь і гідність, недоторканність, а найбільш важливе в документі, те що безпека визнається в державі найціннішим, визначальним соціальним скарбом. А також права і свободи людини їх гарантії визначають стратегічний напрямок розвитку держави. Найважливіший документ підтверджує те, що держава у повній мірі відповідає перед громадянином за свою діяльність. В документі, гарантом якого є Президент України, записано, що забезпечення прав людини та свобода громадянина вважається головним обов'язком держави перед громадянином України» [2, с. 47].

У процесі землекористування підприємницька та соціально-економічна діяльність країни повинні слугувати в першу чергу інтересам громадянина України (тобто національним інтересам), які мають бути зрозумілі для всіх громадян, а особливо для тих, хто займається сільським господарством.

Деякі науковці-аграрники вважають, що на сучасному етапі розвитку суспільства запровадження вільного ринку сільськогосподарських угідь є завчасним, вони розглядають одним із найважливіших завдань завершення земельної реформи в Україні і, як наслідок, підвищення ефективності землекористування [43].

Запропоновані напрями можливо практично реалізувати, зважаючи на необхідність здійснення державного регулювання в країні, маючи на меті дотримання національних інтересів і конституційних вимог щодо ведення високоефективного сільськогосподарського виробництва. Звідси збереження, відтворення та гармонійне використання сільськогосподарських земель першочергово передбачає [44]:

- формування комфортних і безпечних умов життя на селі;
- гарантування продовольчої безпеки, добробуту селянина і вільного доступу до споживання екологічно чистого продовольства;
- запровадження органічного сільськогосподарського виробництва.

Необхідно відмітити, що визначальним напрямом у забезпеченні дієвого державного регулювання й досягнення економічного ефекту в аграрній сфері є належне землевпорядкування на національному, регіональному і місцевому рівнях у територіальних громадах [19, с.49].

В сучасних умовах ключовим напрямом розвитку сільського господарства, має стати підтримка первинних елементів підприємницької діяльності в аграрних формуваннях, які розглядаються нами, умовно кажучи, як згорнута форма економіки, що за певних умов перетворюється в досить складну систему відтворювальних процесів у просторі й часі.

У процесі дослідження встановлено також, що земельні відносини, які поступово формуються, виникають не спонтанно, а характеризуються проявом тенденції до створення певної їх моделі. Ця особливість має бути сприйнята керівними структурами не лише на державному рівні, а й на рівні територіальних громад.

Принцип організації дієвого цілісного господарського метапростору економіки держави, що об'єднує основні зв'язки й рівні менеджменту [20, с.155]

Аналіз цього рисунка свідчить, що нині управлінські рішення різних рівнів набувають сутнісних ознак розвитку. Набуває важливого виявлення не окремого виду чи напрямку управлінської дії, а, наприклад, принципів їх узгодження на різних просторових рівнях.

Використання ресурсів природного середовища, тобто природокористування, забезпечується безпосередньо діяльністю людини.

Природокористування – це один із аспектів підприємницької діяльності, яка спрямована на забезпечення зростаючих потреб людини у продовольстві.

Слід наголосити, що базовим елементом природокористування варто розглядати землекористування. У широкому сенсі його розглядають як формування здорового середовища сільського мешканця, але у вузькому – як особливу сферу підприємницької діяльності та використання природних ресурсів у інтересах селян. Проблеми раціонального землекористування також розглядають у контексті охорони довкілля за умови раціональної організації ведення підприємницької діяльності в даному напрямі.

Нині у територіальних громадах України такі системи можливо об'єднати в чотири групи:

- виробництво продовольства;
- задоволення потреб сільського та міського населення;
- повне відтворення відновних земельних ресурсів (у тому числі і сільськогосподарських угідь);
- системне оздоровлення природного середовища.

Важливо відмітити також, що у процесі пошуку шляхів становлення України як суверенної демократичної, правової і соціальної держави, земельні питання набувають першорядного значення. У зв'язку з цим життєдіяльність селянина та отримання ним повноцінних благ залежить від врахування

функціональної ролі сільськогосподарських угідь, а також сутні взаємозв'язків людини та біоенергетичних процесів.

Нині найважливішим є пошук реальних механізмів здійснення землекористування з позицій інтересів нації, особливо це стосується сільськогосподарських земель, до яких мають відношення всі територіальні громади сіл України – як власники найціннішого ресурсу в країні.

Базою для політики збалансованого розвитку підприємницької діяльності та сільських територій регіонів України вважається сучасна система економічних, правових, і організаційних удосконалень, спрямованих на підвищення рівня життя селян, ефективності сільськогосподарського виробництва та раціонального землекористування.

Як підсумок можна сказати, що основними економічно-екологічними напрямками подолання проблем у розвитку соціальної інфраструктури сільських територій повинні бути:

- технічне та технологічне оновлення сільського господарства;
- реалізація екологічного імперативу розвитку сільськогосподарського товаровиробництва;
- створення для жителів сільських територій умов, які сприяють тривалості життя селян в якісному природному середовищі;
- становлення та розвиток сільської економіки в територіальних громадах;
- паритетність використання природних ресурсів у тому числі сільськогосподарських угідь, для нинішніх і прийдешніх поколінь сільського населення України;
- доведення організаційного процесу до рівня відповідного якісного та збалансованого землекористування з урахуванням місцевих природнокліматичних умов, природно-економічних зон, а також природно-ресурсного потенціалу сільських територій регіонів України;
- дієвий захист та безперервне відновлення біорізноманіття;

- підтримання здоров'я сільського населення на рівні європейських норм, утримання відповідної чисельності населення сіл та селищ, збільшення народжуваності та тривалості життя селян, надання державою всебічної підтримки молодим родинам і фахівцям сільського господарства. охорона материнства і дитинства на селі;

- розвиток екологічної, економічної освіти, постійне поширення сільськогосподарських знань на селі;

практична реалізація нової державної екологічної політики у сфері землекористування;

- розвиток міжнародного сільського туризму.

В державі не провадиться відповідна дієва екологічна оцінка сільськогосподарських угідь, в тому числі ріллі, та не виконуються заходи щодо збереження та відновлення їх повної родючості. Безгосподарність, а також антропогенне навантаження на родючі ґрунти зумовлюють значні втрати природних властивостей ґрунту та врожайності. З цієї причини постає проблема екологічної безпеки продовольства, його якості і безпеки для здоров'я селян, що залишається поза увагою територіальних громад.

Нині набувають надважливого значення питання ідентифікації господарських, соціально-економічних, екологічних та інших пріоритетів стосовно вагомих управлінських рішень. Це потребує врахування особливостей функціонування глобального, національного, регіонального та локального простору в процесі визначення завдань удосконалення виробничих і соціально-економічних відносин та землекористування у площині об'єктивності, моральності, відповідальності здійснення підприємницької діяльності не на шкоду здоров'ю жителів українського села [21; 22, с. 364].

Ефективне й раціональне землекористування повинно стати невід'ємним складником природного середовища і суб'єктом підприємницької діяльності з виробництва натуральних продуктів харчування та органічної продукції в територіальних громадах.

1.2. Нормативне забезпечення раціонального використання та охорони земель

Питання нормативно-правового регулювання відносин у сфері раціонального використання та охорони земель завжди актуально в будь-які часи, оскільки, як відомо, земля є головним багатством народу та країни в цілому, а саме тому правильно сформована законодавча база має значний вплив на подальший розвиток земельно-правових відносин.

Основні положення про використання та охорону земель передбачено Конституцією України. Основний Закон держави закладає особливий «фундамент» для подальшого розроблення та прийняття земельноправових норм [2].

В Земельному кодексі України про охорону земель йдеться в VI розділі, присвяченої главі 26, статті 162-168. Зокрема, стаття 162 зазначає, що охорона земель є системою правових, організаційних, економічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського і лісогосподарського призначення, захист від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісогосподарського призначення, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення [3].

У Земельному кодексі вперше на законодавчому рівні встановлюється охорона ґрунтів і звертається увага на те, що ґрунти на земельних ділянках є об'єктом з особливою охороною. Отже, однією із функцій захисту землі є її раціональне використання.

Базовим законодавством у сфері охорони та використання земель є Закон України «Про охорону земель» від 19.06.2003 р, який визначає правові, економічні та соціальні основи охорони земель із метою забезпечення їх раціонального використання, відтворення та підвищення родючості ґрунтів, інших корисних властивостей землі, збереження екологічних функцій

грунтового покриття та охорони довкілля. Закон чітко вказує на основні напрямки охорони земель при здійсненні різної господарської діяльності (меншорация, лісове та водне господарство, будівництво і експлуатація лінійних інженерних споруд, містобудівна діяльність і т. д.) [4].

Іншими, не менш значимими є: Закон України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» [5]; Закон України «Про землеустрій» [6]; Закон України «Про оцінку земель» [7]; Закон України «Про розмежування земель державної і комунальної власності» [8]; Закон України «Про державний земельний кадастр» [9].

Законодавча та нормативно-правова база України має більшу частину актів, які несуть декларативний характер та потребують значного поновлення. Враховуючи зміни, які відбуваються в Україні, необхідно розробити і прийняти велику кількість нових нормативно-правових актів, які будуть вдосконалювати становище України у різних сферах.

1.3. Проблеми раціонального землекористування та шляхи їх вирішення.

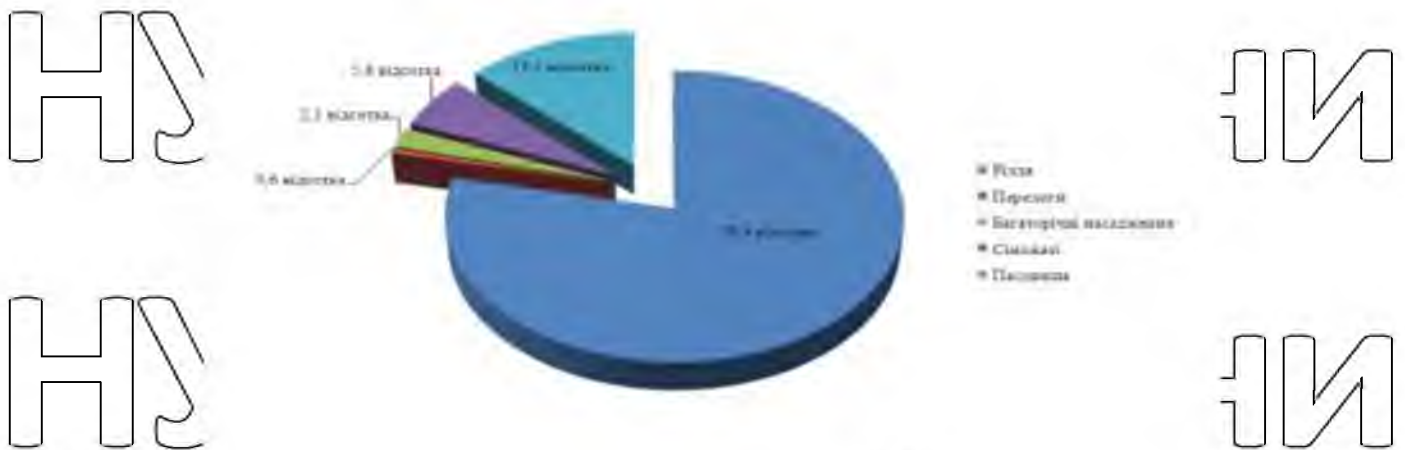
Земельний фонд України складає 60,3 млн гектарів. Дані ресурси безцінні, вони здатні за ефективного державного управління забезпечити повноцінне життя своїм громадянам. Більша частина території, а саме 70 % зайнята сільськогосподарськими угіддями, з них:

- 54 % - ріллі (близько 27 % орних земель у Європі);
- 2 % - багаторічні насадження;
- 13 % - сіножаті та пасовища (табл.1).

Таблиця 1 Земельний склад сільськогосподарських угідь України за 2018 рік

Сільськогосподарські угіддя	Площа земель, га	У % до загальної площі земель України
Рілля	33080,9	54,8
Багаторічні насадження	1000,5	1,6
Сіножаті та пасовища	7772,9	12,9
Всього	41854,3	69,3

У відсотковому співвідношенні структура угідь має вигляд:

Рисунок 3 Структура сільськогосподарських угідь

Джерело: сформовано автором за даними Держгеокадастру.

Родючі ґрунти в Україні складають майже третину світового запасу чорнозему. Це свідчить про те, що Україна має значно більше земельно-ресурсного потенціалу для розвитку та вдосконалення агропромислового комплексу, а також модернізацію його на більш ефективний, конкурентоспроможний сектор економіки заради забезпечення продовольчої забезпеченості держави. Але якщо порівняти рівень використання сільськогосподарських угідь України та країн Європейського Союзу, то він буде нижчий приблизно у 7 разів [10].

Ситуація сільських територій відносно земельних відносин і системи землекористування залишається нерегульованою та занедбаною стані. Найбільш гострими проблемами являють собою незавершені економічні та правові відносини між власниками земельних часток (паїв) та юридичними особами (різновиди сільськогосподарських господарств), відсутність проведення землеустрою, що спрямований на вирішення питань планування розвитку землекористування, перерозподілення земель, зупинення робіт щодо охорони земель через, по факту, руйнування систем плати за землю, в результаті отримуємо відсутність (недостатність) коштів на землеустрій, побудову інженерної інфраструктури землекористування, заходи стосовно охорони та меліоративності.

Проблемна ситуація склалася в результативному ринково-орієнтовному та екологічно-збалансованому розвитку землекористування сільських місцевостей через:

- відсутність програми земельного розвитку на подальшу перспективу;

- незакінчений процес інституційного середовища державної політики у земельній сфері та механізму здійснення завдань розвитку сільськогосподарського землекористування та врегулювання відносин власності;

- недооцінення змістовності, складності, масштабності та специфіки земельних реформ у ході аграрних і земельних реформ;

- непередбачуваність у вирішенні питань земельної реформи у сільській місцевості,

- погіршення демографічної ситуації у більшій кількості територіальних

- громад (населення похилого віку не спроможне на повноцінну працю, а молодь покидає сільську територію);

- звільнення місцевого самоврядування від повноважень у вирішенні питань у земельній сфері;

- ігнорування обміркованої державної земельної політики щодо прогнозування, планування та механізму регулювання розвитку сільськогосподарського землекористування;

- науковий підхід щодо розвитку землеустрою через зонування земель за їх категоріями, типами та видами землекористування, формування правил та інвестиційних привабливостей;

- недооцінення особливості важливості обліку кількості та якості земель, здійснення державної реєстрації щодо природоохоронних та технологічних обмежень у використанні земельних ділянок, також застосування земельних сервітутів;

- відсутність раціонально зваженої державної політики щодо формування території землекористування аграрних структур;

– недостатність належного фінансування фундаментально-прикладної землеробської науки [11].

В Україні нараховується понад 1,1 млн. гектарів деградованих, малопродуктивних та техногенно забруднених земель, які підлягають консервації, 143,4 тис. гектарів порушених земель, які потребують рекультивациі, та 315,6 тис. гектарів малопродуктивних угідь, які потребують поліпшення.

Прискорення такого стану є наслідком порушення більш доцільної структури посівних площ, що призводить до погіршення стану ґрунтового покриву. Впливають на цей високий рівень прибутковості виробництва окремі різновиди сільськогосподарських культур, а ще додається до цього спеціалізація досить великих господарчих суб'єктів на догляді та вирощуванні експортно-орієнтованих сільськогосподарських культур зернової групи, що спричиняє зростання кількості площ засіяних зерновими та зерно-бобовими культурами у загальній картині посівній площі [45].

В загальному втрата оптимальної збалансованості між економічною і екологічною ефективністю використання сільськогосподарських угідь в Україні. Досить дієвим інструментом оптимізації земельних угідь є консервація. Якщо держава посилить свої дії стосовно консервації деградованих і малопродуктивних земель, то це дасть можливість долучити в обробіток більше продуктивних земель і водночас спричинить забезпечення сталості та еколого-економічної ефективності у аграрному виробництві.

Потрібно не забувати і про підвищення загальної культури землеробства. Більша частина виробників користується традиційними технологіями вирощування культур, що передбачають оралку, це призводить до порушення ґрунтового покриву та надмірної втрати вологи, прогресу ерозійних процесів [12].

Занедбаний стан лишається в соціальній сфері сільських населених пунктів, а саме занепад соціальної інфраструктури, не достаток, безробіття, демографічна криза. Однією з причин занепаду сільського господарства є

дефіцит інвестиційно привабливого землекористування, результатом якого є недосконалість земельного законодавства, державне управління земельними ресурсами й землекористуванням.

Отже, Україна має досить вагомий земельний потенціал, який, на жаль, не розкритий. Велику увагу треба приділити необхідності розроблення проектів еколого-економічного обґрунтування сівозмін для кожної сільської ради, проведенню ґрунтових обстежень сільськогосподарських угідь, геоботанічних обстежень сіножатей та пасовищ, а також впровадженню екологічно-економічних обґрунтованих систем ведення сільського господарства з контурно-меліоративною організацією території та адаптованих до місцевих умов технологій, а також обмеження їх вилучення (викупу), у тому числі особливо цінних ґрунтів. Ще потрібно вжити певні заходи щодо захисту земель від ерозії, рекультивації порушених земель, консервації малопродуктивних та деградованих земель.

Рациональне використання земель сільськогосподарського призначення потребує законодавчого закріплення науково-обґрунтованого використання угідь. Тому має бути розроблена, насамперед, методика за якою можна було проводити дослідження агроекологічного стану земель сільськогосподарського призначення. Сільськогосподарське землекористування необхідно організувати на чіткому дотриманні еколого-обґрунтованих нормативів антропогенного та іншого негативного навантаження на землю.

Елементом оцінки дієвості земельної політики повинен стати моніторинг земель. Порядок моніторингу земель передбачає організацію проведення систематичних спостережень за динамікою змін у землекористуванні, оцінці цих змін та обґрунтуванні пропозицій про попередження й усунення негативних тенденцій у сфері земельних відносин та землекористування. Формування системи моніторингу земель передбачає вдосконалення її організаційного забезпечення з метою поліпшення координації роботи, створення цілісної і стабільної системи земельного

законодавства щодо регулювання правових та соціально-економічних питань функціонування та розвитку ринку земель та здійснення технічних заходів щодо забезпечення раціонального землекористування та охорони земель.

Важливу роль у раціональному землекористуванні відіграє землевпорядкування. За допомогою системи інженерно-технічних, економічних і юридичних заходів воно дозволяє організувати екологічно і економічно доцільне використання земель, забезпечити ефективну організацію території і розміщення виробництва. Розміщення сільськогосподарського виробництва має відповідати якості ґрунтів, а організація землеводіння та землекористування сільськогосподарських підприємств, фермерських та селянських господарств має здійснюватися з урахуванням їх оптимальних розмірів і вимог еколого-ландшафтної організації території.

Реальним механізмом наведення порядку у використанні земель, регулюванні земельних відносин і облаштуванні території може бути тільки землеустрій, у процесі якого розв'язуються правові та соціально-екологічні завдання. Через систему землеустрою здійснюються основні функції держави із управління земельними відносинами та земельними ресурсами. Разом з тим, в ході земельних перетворень ця система була ліквідована, що порушило порядок і комплексність в проведенні землевпорядних робіт і привело до зниження ефективності землеводіння і землекористування, особливо на землях сільськогосподарського призначення. Тому всі дії, пов'язані з перерозподілом земель, створенням нових землеводіння землекористувань, організацією використання та охорони земель, слід здійснювати лише в порядку землеустрою і на основі детального соціально-економічного обґрунтування.

НУБІП УКРАЇНИ

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

2.1. Характеристика використання земель в Кіровоградській області.

Рисунок 4 Адміністративно-територіальний устрій Кіровоградської області

Рисунок 5 Новогформовані райони Кіровоградської області

Кіровоградщина розташована в центральній частині України у межиріччі Дніпра та Південного Бугу. На півночі межує з Черкаською, на північному-сході з Полтавською, на сході й південному-сході - з Дніпропетровською, на півдні - з Миколаївською, на південному заході — з Сієською, на заході - з Вінницькою областями.

За походженням рельєф Кіровоградської області переважно ерозійний, тобто вироблений галими водами, річками та тимчасовими водотоками.

Основними й найпоширенішими формами рельєфу є вододільні плато, річкові долини, яри та балки. З інтенсивною господарською діяльністю пов'язане

виникнення техногенних форм рельєфу – кар'єрів, вуглерозрізів, котлованів, гребель, штучних зрошувальних систем, а також курганів, городищ, земляних

фортечних валів. Ґрунти області мають високу родючість. Ґрунтовий покрив області характерний для перехідної зони від південного лісостепу до

північного степу. Для південно-східних районів найбільш поширеними

ґрунтами є чорноземи звичайні, середньо - та малогумусні, а в південній частині - чорноземи звичайні малогумусні.

Клімат області помірно-континентальний. Зима м'яка, з частими відлигами, а літо спекотне. У другій половині літа на території

Кіровоградщини часто встановлюється антициклонний тип погоди з високими температурами повітря до + 38 0С та тривалими посухами.

Опади випадають найчастіше влітку і восени у вигляді дощів. За теплий період (червень-жовтень) випадає в середньому 280-335 мм, за холодний

(листопад-березень) – 125-140 мм. У той же час у степовій зоні мають місце бездощові періоди тривалістю 30-40 днів.

Клімату Кіровоградщини властиві і небезпечні явища погоди – такі, як сильні зливи, град, ожеледь, пилові бурі тощо. Нерідким явищем у степовій

зоні є пилові або чорні бурі та суховії до 25-30 м/с, характерні для осінньо-літнього періоду, які завдають великих збитків господарству зменшенням або

повною загибеллю врожаю.

Площа земель у Кіровоградській області складає 2458,8 тис. га, що становить 4,07 % від території України, з яких сільськогосподарські землі –

2031,6 тис. га. Кіровоградська область разом із Дніпропетровською та Запорізькою входить до Придніпровського економічного району та за

структурою економіки є індустріально-аграрною. У структурі сільськогосподарських угідь рілля становить 1765,7 тис. га, багаторічні

насадження – 25,0 тис. га, пасовища та сіножаті – 23,4 тис. га. За площею чорноземів Україна посідає четверте місце у світі після Росії, США та Китаю – 28 млн га або 46% загальної площі країни, але є лідером із розораності сільськогосподарських угідь. Вирощування культур інтенсивного мінерального живлення, зменшення внесення органічних добрив, поширення процесів ерозії призводить до від'ємного балансу гумусу в ґрунтах.

Земельний фонд Кіровоградської області складає 2458,8 тис. га, з них 2031,6 тис. га або 82,6 % займають сільськогосподарські угіддя, що свідчить про високий рівень сільськогосподарської освоєності земель. У структурі сільськогосподарських угідь рілля складає 71,8 %, багаторічні насадження – 1,0 %, сіножаті та пасовища – 0,95 %. Розорюваність сільськогосподарських угідь області складає 85,3 %.

Таблиця 2 Структура земельного фонду регіону

Основні види земель та угідь	2013 рік		2014 рік		2015 рік		2016 рік		2017 рік	
	усього, тис. га	усього, тис. га	усього, тис. га	усього, тис. га	усього, тис. га	% від загальної площі території	усього, тис. га	% від загальної площі території	усього, тис. га	% від загальної площі території
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Загальна територія	2458,8	2458,8	2458,8	2458,8	2458,8	100	2458,8	100	2458,8	100
у тому числі:										
1. С/г угіддя, з них:	2034,8	2032,3	2032,1	2458,8	2458,8	82,7	2032,1	82,7	2031,6	82,6
Рілля	1764,4	1764,5	1764,6	1764,6	1764,6	71,8	1764,6	71,7	1765,7	71,8
перелоги	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
багаторічні насадження	25,4	25,4	25,4	25,4	25,4	1,0	25,4	1,0	25,0	1,0
сіножаті і пасовища	245,0	10,0	242,4	9,9	242,1	9,84	23,5	0,95	23,4	0,95
2. Ліси і інші лісовкриті площі	186,8	7,6	189,0	7,7	189,1	7,7	189,1	7,6	189,6	7,7
з них відкриті лісовою рослинністю	164,4	6,7	166,7	6,8	166,7	6,8	166,7	6,8	166,8	6,8
3. Забудовані землі	89,1	3,6	89,5	3,6	89,5	3,6	89,6	3,6	89,5	3,6

4. Відкриті заболочені землі	10,6	0,4	10,6	0,4	10,6	0,4	10,6	0,4	10,6	0,4
5. Відкриті землі без рослинного покриття або з незначним рослинним покритвом (піски, яри, землі, зайняті зсувами, щебенем, галькою, голими скелями)	13,3	0,5	13,3	0,5	13,2	0,5	13,2	0,5	13,1	0,5
6. Інші землі	47,4	1,9	47,3	1,9	47,2	1,9	47,2	1,9	47,2	1,9
Усього земель (суша)	2382	96,9	2382	96,9	2382	96,9	2382	96,9	2382	96,9
Території, що покриті поверхневими водами	76,8	3,1	76,8	3,1	76,9	3,1	76,9	3,1	76,9	3,1

Таблиця 3 Площі земельних угідь – складових національної екомережі за роками, тис. га

Категорії землекористування	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік
Землі природоохоронного призначення	16,2	16,2	16,2	16,2	16,2
Сіножаті та пасовища	245,0	242,4	242,4	242,4	239,9
Землі водного фонду (під ставками)	21,7	21,7	21,7	21,7	21,6
Землі оздоровчого призначення	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Землі рекреаційного призначення	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Землі історикокультурного призначення	0	0	0	0	0
Ліси та інші лісовкриті площі	186,8	189,0	189,0	189,0	189,0

Ліси та інші лісовкриті площі складають 189,6 тис. га, у тому числі полезахисні лісосмуги – 27,9 тис. га. Загальна лісистість області з урахуванням усіх захисних лісових насаджень складає 7,7%.

Під забудованими землями зайнято 89,5 тис. га (3,6%), болотами – 10,6 тис. га (0,4%). Під водою зайнято 76,9 тис. га (3,1%), у тому числі водосховищами, ставками та іншими штучними водоймами 72,0 тис. га.

Територія суші складає 2382,0 тис. га або 96,9 відсотків від загальної площі області.

На території області розташовано 1031 населений пункт.

Землі населених пунктів становлять 227,9 тис. га, в тому числі 31,2 тис. га – землі 12 міст обласного та районного значення, 10,1 тис. га – землі 26 селищ та 176,6 тис. га – землі 992 сільських населених пунктів.

Розподіл земельного фонду області по основним угіддям наступний:

- 1) рілля – 1765,7 тис. га (71,8%);
- 2) багаторічні насадження – 25,0 тис. га (1,0%);
- 3) сіножаті і пасовища – 23,7 тис. га (1,0%);
- 4) господарські будівлі і двори – 23,9 тис. га (1,0%);
- 5) ліси та інші лісовкриті площі – 189,6 тис. га (7,7%);
- 6) забудовані землі – 89,5 тис. га (3,6%);
- 7) під водою – 16,9 тис. га (0,7%);
- 8) інші землі – 47,2 тис. га (1,9%).

Рисунок 6 Розподіл земельного фонду Кіровоградської області

Згідно з матеріалами класифікації земель Кіровоградської області, розробленими фахівцями ДП «Кіровоградський науковс-дослідний та проєктний інститут землеустрою», в області нараховується слабозмитих сільськогосподарських угідь 704,3 тис. га, середньозмитих – 252,2 тис. га, сильнозмитих – 73,8 тис. га та розмитих – 4,4 тис. га, в т. ч. орних земель: слабозмитих – 667,1 тис. га, середньозмитих – 184,02 тис. га, сильнозмитих – 13,1 тис. га.

Облік якості сільськогосподарських угідь області виконаний фахівцями ДП «Кіровоградський науково-дослідний та проєктний інститут землеустрою» в 1996 році. З того моменту великомасштабне обстеження ґрунтів не проводилося. Ґрунтовий покрив області має високу родючість.

У північній частині області переважають чорноземи потужні малогумусні із вмістом гумусу 5 % та середньогумусні із вмістом гумусу трохи більше 5,5 %. Значні площі тут займають чорноземи різною мірою реградовані, а також чорноземи опідзолені, темно-сірі опідзолені та рідше сірі опідзолені ґрунти. Для південно-західних районів найбільш поширеними ґрунтами є чорноземи звичайні, середньо- та малогумусні, а в південній частині – чорноземи звичайні неглибокі малогумусні та малопотужні.

За механічним складом ґрунти північних районів важкосуглинкові, південних – легкосуглинкові, а в Придніпров'ї – легко- та середньосуглинкові.

У всіх районах області на схилах залягають еродовані аналоги ґрунтів.

Внаслідок цілеспрямованого антропогенного впливу на сільськогосподарські землі зростають внос гумусу з родючого шару ґрунту та ерозійні процеси. Негативний баланс гумусу складає більше трьох центнерів з гектара. Причиною цьому є те, що органічні та мінеральні добрива вносяться до ґрунту періодично і в недостатній кількості, збільшилися площі посіву культур, що виносять підвищену кількість поживних речовин з ґрунту, насамперед, соняшника, який в останні роки займає 20 і більше відсотків посівних площ. Ці та інші факти порушення природоохоронного режиму використання сільськогосподарських земель ведуть до її деградації та мінералізації, яка за даними Центру родючості в області складає майже 1 тону з гектара на рік.

Також значна кількість (понад 50 %) сільськогосподарських угідь області піддаються дії водної ерозії, чому сприяють сильно розчленований рельєф місцевості, інтенсивна система землеробства та зливовий характер дощів. Змив ґрунтів веде до втрати гумусу, зниження родючості ґрунтів, погіршення фізичних властивостей ґрунтів, внаслідок чого знижується

врожайність сільськогосподарських культур. Крім того, змив ґрунтів сприяє замулюванню річок, водосховищ, де затримуються отруйні речовини та гербіциди, що викликає небезпеку для здоров'я людини.

На сьогодні структура орного шару значно зруйнована, що негативно позначається на водно-фізичних властивостях, повітряному режимові, викликає самочинне ущільнення поверхневого шару, утворення кірки після дощів. З цієї причини різко знижується запас продуктивної вологи та водопроникність ґрунтів, що призводить до активізації процесів ерозії.

Ситуація, яка склалася, зумовлена головним чином тим, що протягом багатьох десятиріч екстенсивне використання земельних угідь, і особливо ріллі, не компенсувалося рівнозначними заходами щодо відтворення ґрунтів. У цьому полягає головна причина низької ефективності засобів, які застосовуються з метою інтенсифікації землеробства, а комплекс деградаційних процесів виснажує ґрунтові виробничі ресурси, знижує врожаї сільськогосподарських культур. Найбільших збитків ґрунтам завдають водна та вітрова ерозії, безповоротні втраги гумусу та поживних речовин, засолення та закислення ґрунтів, висушування та перезволоження, в т. ч. заболочування, забруднення промисловими відходами та викидами, отрутохімікатами.

Кіровоградська область за площею та біопродуктивним потенціалом земельного фонду є однією з провідних областей країни. Так, земельний фонд Кіровоградщини складає близько 2,5 млн. га, з них понад 2 млн. га або 82,7% займають сільськогосподарські угіддя, з яких: рілля – 71,8 %, багаторічні насадження – 1 %, сіножаті та пасовища – 9,9 %.

У Кіровоградській області завершено перерозподіл земель запасу і резервного фонду. У результаті чого в приватній власності знаходиться близько 1,5 млн. га сільськогосподарських угідь – 73,4 % від їх загальної площі, в т. ч. орних земель – 83,4 %. Зокрема в державній власності залишається більше, ніж півмільйона га сільськогосподарських земель (26,5 %), в т. ч. орних земель (16,5 %). У комунальній власності – 1,3 тис. га сільськогосподарських угідь (0,1 %), з них 1,2 тис. га – орних земель (0,1 %).

Сільськогосподарська освоєність Кіровоградщини надзвичайно висока. Так, якщо освоєність країн Європи складає в середньому 53-65 %, України – понад 70 %, то в Кіровоградській області цей показник досяг 82,8 %. Наслідком цього є прогресуюча деградація земель, що створює загрозу екологічній безпеці області. Крім того, надмірне навантаження на земельні угіддя спричинило активізацію розвитку негативних процесів, серед яких особливої сили набули ерозійні. До такого стану призвело нехтування питаннями екологічної придатності земель для використання певних сільськогосподарських культур, зокрема необґрунтоване збільшення площ просапних культур. У деяких районах Кіровоградщини розораність сільськогосподарських угідь сягнула понад 90 %. Крім того, через ерозійні процеси площа ярів перевищує 3,5 тис. га, а площа деградованих та малопродуктивних земель склала 270 тис. га.

Детально розглянемо використання земель в Кіровоградській області на прикладі Гайворонського району (за новим адміністративно-територіальним устроєм відноситься до Голованівського району).

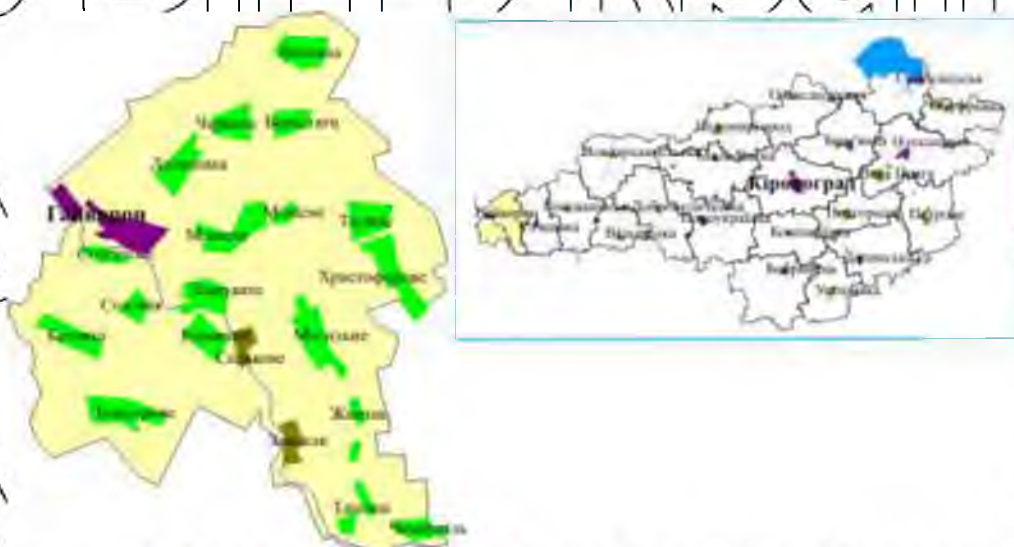

Рисунок 7 Карта Гайворонського району

На території району протікає річка Південний Буг. З корисних копалин промислово розробленим є родовище мігматитів, яке використовується для одержання будо-щєбневої продукції. Сотні кубометрів Гайворонського

граніту використано на будівництві Одеського залізничного вокзалу і Московського метрополітену.

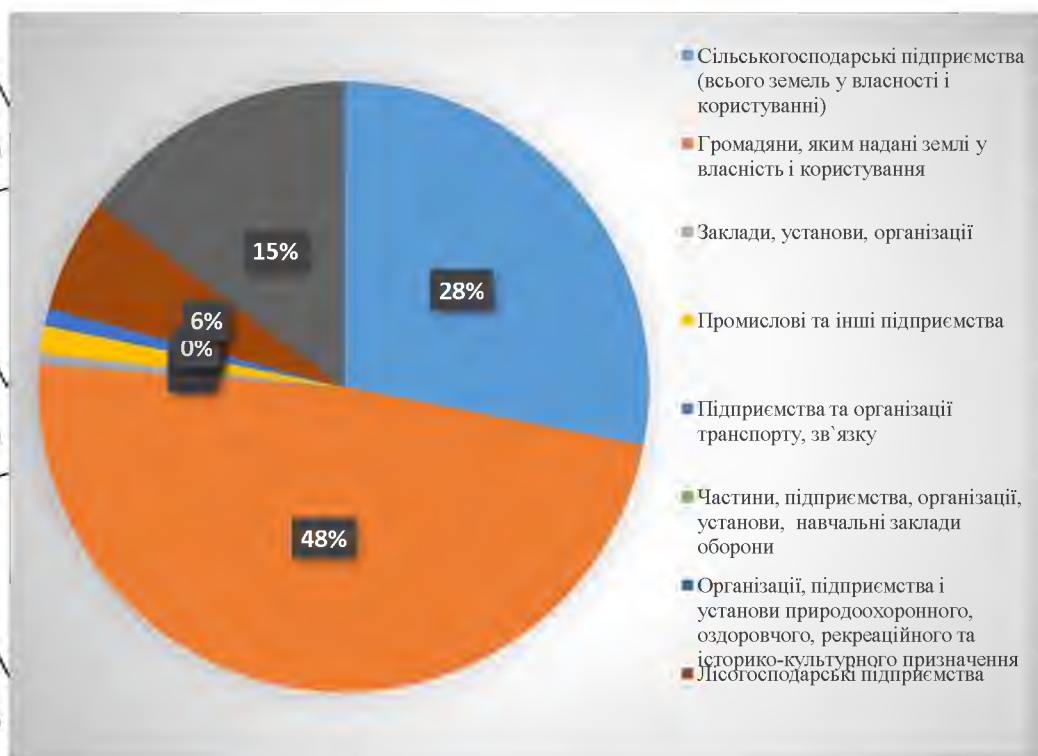
Мінерально-сировинні ресурси району представлені 94 виявленими родовищами та розробками корисних копалин, які становлять 3% від загальної кількості їх в області.

Найзначніший ресурсний потенціал району — це родовище та проявлення графіту, 26 по 14 проявлень припадає на граніт та мігматит і різні глини. Решта — каолін — 12 проявлень, піски марганцеві і хромітові, вапняні, краснові глини.

За відомостями 2016 року в межах адміністративно-територіальних одиниць Гайворонського району всього земель 69498,00 га (таб. 4):

Таблиця 5 Землі в межах адміністративно-територіальних одиниць Гайворонського району

1.	Сільськогосподарські підприємства (всього земель у власності і користуванні)	19499,7799
2.	Громадяни, яким надані землі у власність і користування	33440,4772
	з них:	
2.1.	Селянські (фермерські) господарства	11926,9680
2.2.	Ділянки для ведення товарного сільськогосподарського виробництва	10699,8295
2.3.	Особисті підсобні господарства	3985,3487
2.4.	Ділянки для будівництва та обслуговування житлового будинку і господарських будівель (присадибні ділянки)	3369,9918
2.5.	Ділянки для садівництва	313,9000
2.6.	Ділянки для гаражного будівництва	6,6568
2.7.	Ділянки для городництва	1295,9924
2.8.	Ділянки для здійснення несільськогосподарської підприємницької діяльності	11,0676
2.9.	Ділянки для сінокошіння та випасання худоби	1830,7224
3.	Заклади, установи, організації	434,3451
4.	Промислові та інші підприємства	994,3285
5.	Підприємства та організації транспорту, зв'язку	645,9175
6.	Частини підприємства, організації, установи, навчальні заклади оборони	4,5380
7.	Організації, підприємства, установи природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення	7,8926
8.	Лісогосподарські підприємства	4190,1300
9.	Землі запасу та землі, не надані у власність та постійне користування в межах населених пунктів (які не надані у тимчасове користування)	10280,5712

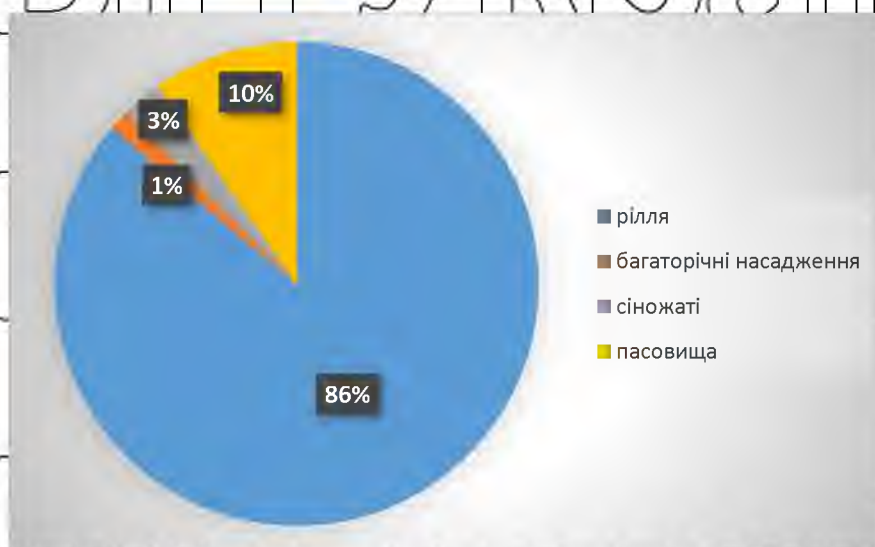
Рисунок 8 Землі в межах адміністративно-територіальних одиниць Гайворонського району у % співвідношенні

Розглянемо детальніше використання земель у Гайворонському районі Кіровоградської області.

Сільськогосподарські землі становлять 19460,1730 га (таб.5):

Таблиця 6 Склад сільськогосподарських угідь у Гайворонському районі

Склад сільськогосподарських угідь	
рілля	47835,5000
багаторічні насадження	795,4149
сіножаті	1482,5000
пасовища	5400,7702

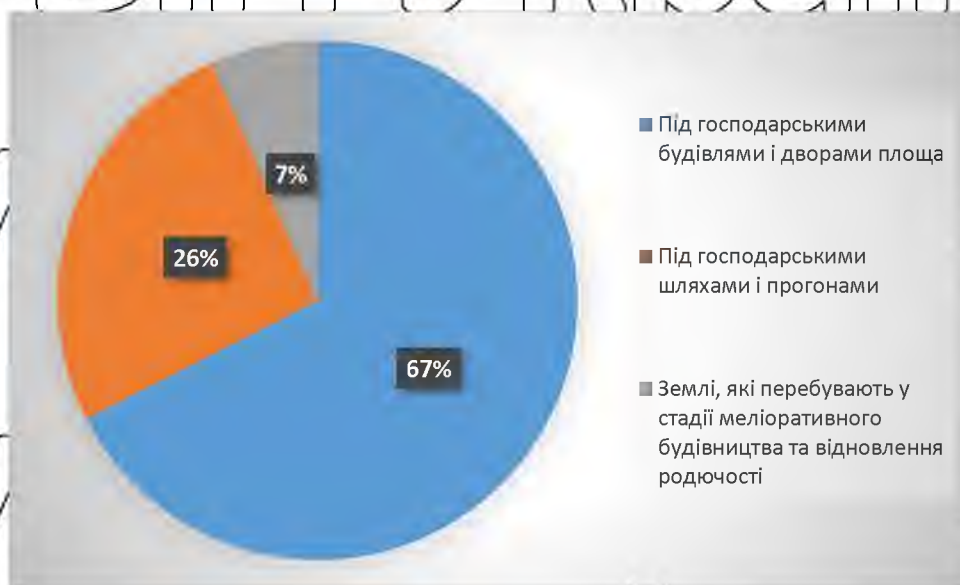

Рисунок 9 Склад сільськогосподарських угідь у % співвідношенні

Землі несільськогосподарського призначення займають 1452,9472 га з них (таб. 7):

Таблиця 7 Землі несільськогосподарського призначення на території Гайворонського району

Під господарськими будівлями і дворами площа	980,3858
Під господарськими шляхами і прогонами	375,4314
Землі, які перебувають у стадії меліоративного будівництва та відновлення родючості	97,1300

Рисunek 10 Землі несільськогосподарського призначення у % співвідношені

Ліси та інші лісовкриті площі займають 9989,3705 га, з них (таб.8):

Полезакисні лісосмуги	644,5686
Інші захисні насадження	168,6400
Не вкриті лісовою рослинністю	115,9000
Інші лісові землі	44,1219
Чагарники	375,9000
	1349,1305

2.2. Соціально-екологічний та економічний аспекти використання земель сільськогосподарського призначення в сучасних умовах.

Ефективне та збалансоване поєднання соціального, економічного й екологічного напрямку землекористування спонукає державу, землевласників і господарюючих суб'єктів забезпечити його сталій розвиток на оптимальному рівні, з урахуванням досягнень сільськогосподарської науки.

Базисом сталого розвитку регіонів країни є сільськогосподарські угіддя як фізичний об'єкт, за сталої топографії та сформованими територіально-просторовими характеристиками. У сучасній економічній термінології найчастіше вживається економічний термін «земельні ресурси» та в тому числі «сільськогосподарські угіддя», які розглядаються як фундамент економічного, екологічного і соціального життя селян.

Науковцями-аграрниками доведено, що раціональне землекористування доцільно розглядати як систему відносин з удосконалення і розвитку, за якої буде наявним оптимальне співвідношення між економічним зростанням, підтримкою якісного стану сільськогосподарських угідь, задоволенням духовних і матеріальних потреб територіальних громад українського села. Обґрунтовуючи потребу раціонального землекористування, а також важливість збереження якісних характеристик сільськогосподарських угідь, необхідно спиратися на виважені економічні, соціальні та екологічні закони, принципи та усталені традиції, що склалися в селянському соціумі [13, с. 37–38, 66; 90].

Результати досліджень підтверджують, що вкрай необхідно в умовах реформування земельних відносин, неухильно дотримувати, в першу чергу, таких основних принципів:

• дієвий систематичний підхід до раціональної структури володіння земельними ділянками та їх використання;

- охорона земель;
- вчасне усунення та запобігання негативного впливу деградованих земель на здоров'я та добробут селян і стан довкілля;
- забезпечення повного задоволення соціальних та економічних інтересів у сфері земельних відносин, а також їх узгодження з екологічними принципами.

При розкритті сутності системного підходу постає можливість розглядати землекористування у тривимірній системі координат: екологічній (природноресурсний потенціал, враховування агроекологічних особливостей

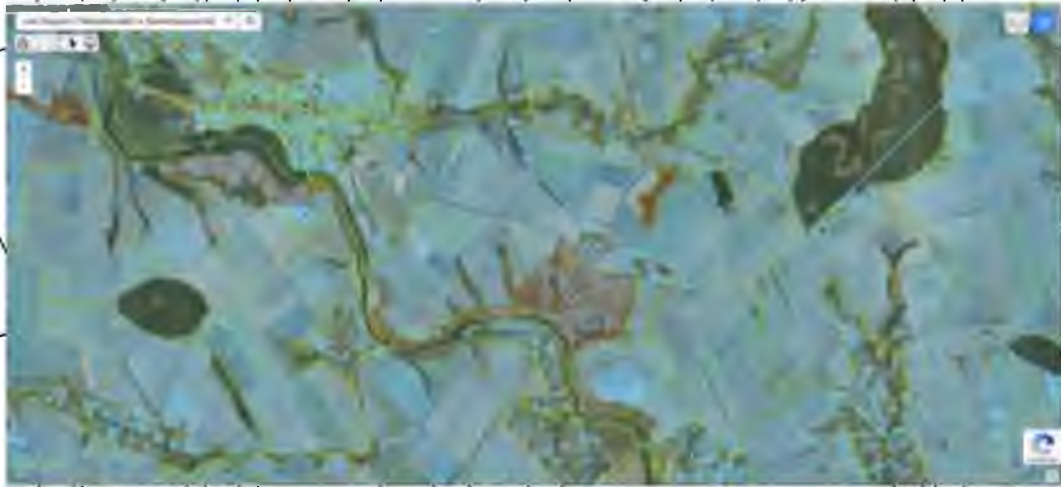
раціонального використання ґрунтів, утримання на належному рівні якості виробленої продукції, сталий екологічний стан ґрунтів, введення довготривалих екологічних обмежень); економічній (економічні потреби використання земельних ресурсів (сільськогосподарських угідь) і ґрунтів, характер використання сільськогосподарських угідь, сучасний ринок продовольства, розміщення сталого товаровиробництва, високий рівень інтенсифікації та розбудова сучасної ринкової інфраструктури); соціальній (стандартизована поведінка у групових процесах землекористування та землеволодіння, зокрема, при пошуках найбільш ефективних форм господарювання, розвиток управління та еволюція обов'язків людини щодо забезпечення родючості землі, земельний устрій, законодавчо визначене право власності на сільськогосподарські угіддя, сервітути, розбудова соціальної інфраструктури села).

У сучасних ринкових умовах існує потреба подальшого обґрунтування поняття планування раціонального землекористування. Суть його полягає у раціональному поєднанні екологічних, соціальних і економічних мотивів на базі врахування властивостей родючої землі, її цінності та традицій, культури використання на окремій території країни. Планування такого землекористування є сучасною системою комплексних заходів щодо повного та раціонального сільськогосподарського землекористування при визначеній стратегії на віддалену перспективу [14, 15].

Нині в умовах, що склалися в регіонах держави, основними орієнтирами планування раціонального землекористування є:

- офіційно прийнятний сучасний баланс охорони, збереження та розвитку землекористування;
- раціональне використання землі (сільськогосподарських угідь) на основі сталого розвитку територіальних громад у регіонах;
- імплементація спільних дій державної влади у сфері земельних відносин;

- залучення свідомої частини громадськості до участі у процесі планування та розвитку раціонального землекористування.

2.3. Аналіз ефективності використання земельних ресурсів в об'єкті досліджень.

Як економічна категорія ефективність землекористування повинна мати свої критерії та показники, які були б мірилом її оцінки. Серед вчених-економістів проблема вибору критерію ефективності є предметом гострої дискусії. Це свідчить про недостатню розробку теорії, зокрема, про відсутність єдиної думки щодо сутності досліджуваного поняття. В економічній літературі висловлюються різні точки зору стосовно існування одного або декількох критеріїв ефективності. Прихильники єдиного критерію вважають, що ця вимога має поширюватися на всі рівні господарювання. Ефективність суспільного виробництва повинна плануватися на основі єдиного критерію шляхом зіставлення результатів виробництва (ефекту) з затратами живої та уречевленої праці або використаними ресурсами. Але більшість науковців-економістів вважають за необхідність використання різних критеріїв ефективності залежно від рівня господарського управління [23, 24].

Єдиний критерій економічної ефективності містить узагальнену оцінку явища, і передбачає існування множинності показників, які кількісно відображають різні сторони економічних процесів. Критерій економічної ефективності відображає узагальнений результат економічного явища на

підставі якого здійснюють оцінку, визначення та класифікацію часткових показників ефективності. Він пов'язаний з використанням обмежених ресурсів підприємства і виробництвом споживчих вартостей. Стосовно критерію національної продовольчої безпеки економічна ефективність аграрного виробництва проявляється в зростанні виробництва продовольства і сировини в необхідному асортименті та якості з розрахунку на душу населення. Багато вчених поділяють ефективність на декілька видів: економічну; соціально-економічну; соціальну; виробничо-економічну; технологічну; екологічну; еколого-економічну; соціально-еколого-економічну та інші [25, 26, 27]. Це свідчить про доцільність визнання багатоваріантності критерію ефективності (табл. 1).

Отже, узагальнюючи зміст наведеної таблиці зазначимо, що критерій економічної ефективності сільськогосподарського виробництва відображає збільшення виходу необхідної суспільству якісної сільськогосподарської продукції за допомогою земельних ресурсів з одиниці площі при збереженні та підвищенні родючості ґрунту.

Таблиця 4 Критерії та показники ефективності використання землі в сільському господарстві

Показник	Види ефективності				
	Економічна	Екологічна	Еколого-економічна	Соціально-економічна	Соціально-, еколого-економічна
Критерій	Максимум продукції при мінімумі витрат на одиницю площі	Рівень економічної родючості земельних угідь	Ступінь поліпшення екологічного стану агроecosистеми	Задоволення потреб та зростання добробуту населення	Комплексне вирішення економічних і екологічних проблем
Зміст	Результат реалізації в продукції рослинництва витрат праці та родючості ґрунту в конкретних умовах місця і часу	Поліпшення якості землі, збільшення виробництва продукції високої якості та економічних показників діяльності в результаті запобігання шкоди природному середовищу	Економічна ефективність витрат, пов'язаних з комплексом заходів щодо поліпшенню якості земельних угідь та їх охороною	Пріоритет соціально-економічних показників оцінки природних ресурсів	Перетворення сонячної енергії з мінімальними витратами енергії природного палива і людини при високому виході продукції

НУБІП		Натуральні: площа еродованих земель; площа забруднених земель;	України		
НУБІП	Система показників Натуральні вартісні	втрачений гумус і поживні речовин ґрунту; площа ріллі з несприятливою	Екологічні витрати на ведення системи землеробства; додатковий обсяг продукції;	Приріст вартості одиниці площі землі; вихід	Кількість енергії що продукується з біомаси;
НУБІП		кислотністю; площа угідь, виведених з обігу. Вартісні: вартість	екологічний збиток природному середовищу; приріст вартості земельних ділянок	сільськогосподарської продукції на душу населення	рівень використання різних джерел енергії; відношення енергії біомаси до витрат енергії природного палива і затрат людської праці
НУБІП		недоотриманої продукції, вартість необхідних мінеральних і органічних добрив для відновлення родючості ґрунту	в результаті поліпшення екологічного стану	України	України

Під економічною ефективністю сільськогосподарського виробництва

слід розуміти ефективність використання землі, а під економічною ефективністю використання землі — рівень ведення на ній господарської діяльності [23]. Екологічна ефективність — це екологічний стан

агроекосистеми, рівень економічної родючості сільськогосподарських угідь.

Екологічна ефективність визначається шляхом співставлення величин екологічних результатів до понесених витрат. Екологічні результати визначаються за різницею показників негативного впливу на навколишнє

середовище та стану навколишнього середовища до і після заходів щодо

організації раціонального використання земель.

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 3. ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ АГРОФОРМУВАНЬ

3.1. Організація землеводіння та землекористувань

Землеводіння і землекористування сільськогосподарських підприємств (організацій) перебувають у постійному русі. Змінюються їхні межі, кількість, площі, місце розташування, форми власності й господарювання. Підприємства створюються нові або реорганізуються, у результаті земельного обігу їхні розміри збільшуються або зменшуються.

Будь-які зміни, пов'язані зі створенням нових або впорядкуванням існуючих землеводіння і землекористувань сільськогосподарських підприємств, проводяться на основі проектів територіального землеустрою. Нові землеводіння і землекористування сільськогосподарських підприємств і фермерських господарств створювалися на використовуваних і наданих у процесі ринкового обігу землях.

Формування землеводіння і землекористувань здійснюється комісіями, що спеціально створені для цього у господарствах. Склад комісій включає провідних спеціалістів господарств, досвідчених і авторитетних працівників з числа членів, також рахуються і пенсіонери. Також, до складу комісій можуть запрошувати представників органу місцевого самоврядування та громадських організацій, фахівці державних органів управління районної ланки. Необхідні організаційно-технічні і технологічні обґрунтування у складі проекту реструктуризації виконує група кваліфікованих спеціалістів, до якої входять: юрист, землевпорядник, агроном-економіст, бухгалтер. При необхідності до складу цієї групи можуть залучатись зоотехніки, садоводи, овочівники та інші спеціалісти, потреба в роботі яких зумовлена виробничим напрямом діяльності існуючого господарства, а також тих, що виникають на його базі.

Розроблення проектів, виконується в декілька етапів:

- підготовчі роботи (метою, яких є встановлення фактичного складу угідь, площі землекористувань господарства, дані щодо грошової оцінки

сільськогосподарських угідь; уточнення складу співвласників земель колективної власності. Проведення аналізу земельно-кадастрових, статистичних та планово-картографічних матеріалів, результатів польових обстежень і вишукувань);

- обґрунтування попередньорозробленого проекту;

- знаходження проектних рішень та їх затвердження;

- оформлення проектної документації і посвідчення новоствореним господарствам права власності на землю і користування нею.

Зібрані загальні збори погоджують та затверджують варіант формування землеволодіння і землекористування.

До земельних масивів, на яких організують землеволодіння і землекористування нових господарств, висувають такі вимоги:

- вони мають бути ретельно вивченими й обстеженими;

- не повинні спричинювати спорів при вилученні й наданні або здійсненні інших ринкових операцій;

- мають бути досить великими за площею, правильної конфігурації, з необхідним складом земельних угідь;

- придатними для виробництва сільськогосподарської продукції і розміщення населених пунктів, садиб, проживання селянських родин (за будівельно-планувальними, санітарно-гігієнічними вимогами, умовами водопостачання, транспортної доступності);

- зручними за місцем розташування – мати зручний зв'язок з населеними пунктами, садибами, дорогами загального користування і, будучи задіяними в обіг, мати найменші витрати на створення інфраструктури (доріг, ліній електропередач, зв'язку та ін.).

Кожне землеволодіння і землекористування сільськогосподарського призначення характеризується показниками (параметрами):

- загальною площею;

- місцем розташування;

• складом, площею і якістю земельних угідь різних видів;
 • режимом і умовами користування землею;
 • конфігурацією і ступенем компактності, розчленованістю і роз'єднаністю земельних масивів, що входять до складу господарства;

• розташуванням щодо населених пунктів, виробничих центрів, водних джерел, доріг;
 • розміщенням меж.

Створення землеволодінь і землекористувань сільськогосподарських

підприємств – це землевпорядні дії, що передбачають складання, розгляд,

затвердження проекту і перенесення його в природу, у результаті яких створюються нові земельні ділянки й оформляються на них правоустановчі документи.

Проект створення землеволодіння або землекористування

сільськогосподарського підприємства складається з таких частин:

• установлення площі землеволодіння або землекористування;
 • розміщення і формування його земельного масиву;

• розміщення садиби нового господарства;

• установлення видів і площ угідь у складі землеволодіння або землекористування;

• розміщення меж землеволодіння або землекористування;

• визначення режиму й умов (обмежень) у використанні земель;

• складання схеми внутрішньогосподарської організації території господарства;

• розроблення вихідних даних для визначення розмірів земельного податку, грошового оцінювання землі та інших економічних показників.

Ці частини розробляють одночасно, спільно і взаємозалежно як єдине

проектне завдання, яке розв'язують від загального до часткового. Проект складають на основі «Завдання на проектування», використовуючи матеріал

підготовчих робіт, схеми землеустрою району, інших проектних і передпроектних матеріалів і документів.

Проектні пропозиції і розрахунки виконуються в межах сільських рад на одне підприємство або на групу територіально взаємозалежних сільськогосподарських підприємств, що зачіпаються територіальним землеустроєм. При цьому в процесі проектування враховують не тільки земельну площу господарства, а і його виробничі показники (обґрунтовують доцільність такої спеціалізації, визначають можливі обсяги виробництва продукції, умови водо-, енергозабезпечення, зв'язку тощо).

Складання проектів впорядкування існуючих землеволодінь і землекористувань та створення нових здійснюється з метою формування територіальних умов для розвитку різних форм господарювання на землі, формування раціональної і стійкої системи землеволодінь та землекористувань, консолідації земельних ділянок і земельних часток, поліпшення використання і охорони земель.

Проекти впорядкування існуючих землеволодінь і землекористувань та створення нових можуть складатися у разі:

- реорганізації сільськогосподарських підприємств і фермерських господарств;
- виходу власників земельних часток (паїв) із сільськогосподарських підприємств і створення фермерських або селянських господарств;
- ліквідації недоліків у землекористуванні.

При складанні проекту створення нових та впорядкування існуючих землеволодінь і землекористувань з метою реорганізації сільськогосподарських підприємств та фермерських господарств застосовують варіанти перерозподілу земель:

- реорганізація сільськогосподарських підприємств, землекористування яких сформоване на різному праві;

- власники земельних часток (паїв) формують нові самостійні структури;
- здійснення економіко-землепорядної оптимізації землекористування в процесі ринкового обігу земель.

При будь-якому із цих варіантів перерозподілу земель складання проекту землеустрою передбачає:

- уточнення складу і площ сільськогосподарських угідь, які підлягають перерозподілу, а за потреби проведення їх інвентаризації;

- встановлення площ і розміщення сільськогосподарських угідь, які передані в спільну власність, і їх перерозподіл;

- встановлення складу, площі і місця розміщення сільськогосподарських угідь, які передаються в оренду, сільськогосподарських підприємств або новостворюваних агроструктур;

- встановлення складу, площі і місця розміщення несільськогосподарських угідь, які передаються в спільну власність;

- встановлення меж і площ земельних ділянок, зайятих будівлями і спорудами, які передаються новостворюваним агроструктурам;

- встановлення режиму і умов використання земель при виході власників земельних часток (паїв), визначення меж і площ земельних ділянок, обмежених у використанні або обмежених правами інших осіб.

Вкраплені ділянки (контури) несільськогосподарських угідь повністю передаються до складу землекористувань, всередині яких вони розміщуються.

Орендовані землі розподіляються між новими агроструктурами з урахуванням доцільних типів землекористування.

3.2 Визначення типів і видів сівозмін

Сівозміна полягає у чергуванні різних культур у часі й просторі та забезпечує більш сприятливі умови для загального росту і розвитку рослин, підвищення врожайності та якості врожаю без додаткових витрат на добрива, зрошення, обробіток ґрунтів. Запровадження сівозмін також є гарантією

раціонального використання та охорони земель. Відповідно до ч. 4 ст. 22 Земельного кодексу України від 25 жовтня 2001 року земельні ділянки сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва використовуються відповідно до розроблених та затверджених в установленому порядку проектів землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь і передбачають заходи з охорони земель. Водночас згідно із п. 18 Перехідних положень Земельного кодексу України на період до 1 січня 2015 року зазначені вимоги поширюються лише на тих власників та користувачів, які використовують земельні ділянки сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва загальною площею більш як 100 га [3].

Відповідно до ст. 52 Закону України «Про землеустрій» від 22 травня 2003 року проекти землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь, розробляються з метою організації сільськогосподарського виробництва і впорядкування сільськогосподарських угідь у межах землеволодінь та землекористувань для ефективного ведення сільськогосподарського виробництва, раціонального використання та охорони земель, створення сприятливого екологічного середовища і поліпшення природних ландшафтів [6].

Визначення типів і видів сівозмін здійснюють з урахуванням спеціалізації сільськогосподарського виробництва:

- Складання схем чергування сільськогосподарських культур у сівозміні проводять згідно з рекомендаціями наукових установ.
- Проектування полів сівозміни.
- Перенесення в природу (на місцевість) запроектованих полів сівозмін.
- Еколого-економічне обґрунтування проекту.
- Погодження, експертиза та затвердження проекту.

Проекти землеустрою складають на основі затверджених в установленому порядку генеральних планів та меж населених пунктів з метою обґрунтування, розробки і подальшої реалізації необхідного обсягу організаційних та інженерно-технічних заходів щодо освоєння, поліпшення якості земель, їхнього раціонального використання й охорони, захисту від руйнівних процесів.

Проекти розробляють на певний період та поетапно відповідно до генеральних планів населених пунктів.

У них визначають:

- - використання земель згідно з цільовим призначенням;
- - землі, які знаходяться у власності, користуванні, в тому числі орендовані;

- - землі державної та комунальної власності;
- - організаційні, правові, фінансові та інші заходи щодо вдосконалення структури територій, освоєння земель, поліпшення їхньої якості, рекультивациі, консервації;

- необхідність і обсяги економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель;

- заходи для забезпечення режиму використання земель охоронних зон, зон санітарної охорони, санітарно-захисних зон і зон особливого режиму використання, а також відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам внаслідок установаження цих зон;

- напрями природоохоронної діяльності.
- Проекти землеустрою щодо впорядкування території населених пунктів складаються з:

- графічних, інженерно-економічних матеріалів стосовно структури території й стану земель населеного пункту на час складання проекту та на кінець розрахункового періоду;

• тематичних схем щодо конкретних заходів, передбачених проектом (освоєння, поліпшення, охорона земель та захист їх від руйнівних процесів);

• схем природоохоронних заходів, охоронних санітарно-захисних зон і зон особливого режиму використання земель;

• текстових матеріалів у вигляді пояснювальної записки, інженерно-економічних обґрунтувань, переліку заходів щодо раціонального використання та охорони земель, природоохоронних заходів, етапності здійснення заходів, потреби у фінансуванні тощо;

• матеріалів розгляду погодження й затвердження проекту. Проекти землеустрою щодо впорядкування території населених пунктів розглядають і затверджують відповідні сільські, селищні, міські ради.

Проект землеустрою щодо організації території земельних часток (паїв) розробляють на підставі заяв осіб. Власників сертифікатів на право на земельну частку (пай) до відповідної сільської, селищної, міської ради чи районної адміністрації стосовно бажання одержати належну

Проекти землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь, визначають:

а) розміщення виробничих будівель і споруд;

б) організацію землеводіння та землекористувань з виділенням сівозміни, виходячи з екологічних та економічних умов, формування інженерної та соціальної інфраструктури;

в) визначення типів і видів сівозміни з урахуванням спеціалізації сільськогосподарського виробництва;

г) складання схем чергування сільськогосподарських культур у сівозміні;

г) проектування полів сівозміни;

д) розробку плану переходу до прийнятної сівозміни;

е) перенесення у природу (на місцевість) запроєктованих полів сівозміни.

Порядок розробки проектів землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь, встановлюється Кабінетом Міністрів України. Законом України «Про охорону земель» від 19 червня 2003 року передбачено запровадження нормативів у галузі охорони земель та відтворення родючості ґрунтів, серед яких визначені й нормативи оптимального співвідношення культур у сівозмінах у різних природно-сільськогосподарських регіонах. Такі нормативи встановлюються для досягнення високих і стабільних урожаїв та запобігання виснаженню і втраті родючості ґрунтів внаслідок ґрунтової. Нормативи оптимального співвідношення культур у сівозмінах визначають структуру посівних площ для різних природно-сільськогосподарських регіонів та перелік установлених культур для вирощування у цих регіонах. Допустимі нормативи періодичності вирощування культури на одному і тому самому полі становлять:

- для озимих жита і ячменю, ячменю ярого, вівса, гречки — не менш ніж через один рік;
- для пшениці озимої, картоплі, проса — не менш ніж через два роки;
- для кукурудзи в сівозміні або на тимчасово виведеному із сівозміни полі — протягом двох-трьох років поспіль;
- для багаторічних бобових трав, зернобобових культур (крім люпину), буряків цукрових і кормових, ріпаку озимого і ярого — не менш ніж через три роки;
- для льону — не менш ніж через п'ять років;
- для люпину, капусти — не менш ніж через шість років;
- для соняшнику — не менш ніж через сім років;
- для лікарських рослин (залежно від біологічних властивостей) — один-десять років.

Невиконання вимог законодавства щодо дотримання сівозмін може мати своїм наслідком ґрунтовою — порушення біоенергетичного режиму ґрунтів та різке зниження урожайності сільськогосподарських культур внаслідок їх беззмінного вирощування або частого повернення на попереднє поле

сівозміни, що призводить до погіршення якісного стану ґрунтів, накопичення у ґрунтах специфічних хвороботворних мікроорганізмів та насіння бур'янів.

З метою створення належних правових гарантій охорони земель сільськогосподарського призначення у ст. 211 Земельного кодексу України передбачено юридичну відповідальність за використання земельних ділянок

сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва без затверджених у випадках, визначених законом, проектів землеустрою, що забезпечують еколого-

економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь. Санкції за

зазначені правопорушення визначені у ст. 55 Кодексу України про

адміністративні правопорушення, відповідно до ч. 2 якої використання земельних ділянок сільськогосподарського призначення для ведення

товарного сільськогосподарського виробництва без затверджених у випадках,

визначених законом, проектів землеустрою, що забезпечують еколого-

економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь, тягне за собою

накладення штрафу на громадян від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб – від трьохсот до п'ятисот

неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Необхідно зазначити, що згадана норма Кодексу України про адміністративні правопорушення набрала чинності з 1 січня 2013 року відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих

актів України щодо збереження родючості ґрунтів» від 4 червня 2009 року зі змінами від 1 червня 2010 року.

3.3. Заходи з підвищення продуктивності та охорони земель

Заходи щодо підвищення продуктивності земель та їх охорона дуже різноманітні і повинні здійснюватись комплексно, як єдина система, взаємно

доповнюючи один одного і посилюючи дію всіх інших. Тому передусім потрібно, щоб кожний клаптик землі, кожне поле мало доброго господаря,

освіченого, розсудливого, щоб від стану поля залежала не тільки його доля, а й доля його дітей та онуків (схема).

РІВНІ І ВИДИ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ	
Захист ґрунтів від прямого знищення	Захист орошуваних земель від якості деградації
Обмеження вилучення нових земель під будівництво різних об'єктів	Захист земель від водної і вітрової ерозії
Встановлення об'єктивної ціни на землю, що відводиться під будівництво чи інші цілі	Запобігання деградації ґрунтів через нерациональне проведення мелорацій
Обмеження і заборона відкритих розробок корисних копалин	Запобігання хімічному і радіаційному забрудненню
Максимальне використання для промислових та інших об'єктів раніше вилучених територій	Захист ґрунтів від біологічного забруднення
Свочасне проведення рекультивацій в повному обсязі й правова відповідальність за їх невиконання	

Рисунок 2 Система заходів охорони таі відновлення земель

За такого Опереділення подій виникає необхідність Оекологізації землеробства, яка повинна стати головним напрямом розвитку агропромислового розвитку в наближеному майбутньому. Основними

перешкодами на шляху активного розвитку екологізації виробництва є: низький рівень екологічної свідомості; відсутність необхідних екологічних знань; недостатнє нормативно-правове регулювання у сфері екологізації; відсутність економічного механізму стимулювання, недостатнє фінансування заходів з охорони навколишнього природного середовища.

У цьому зв'язку основними напрямками екологізації сільськогосподарських земель мають бути:

- удосконалення нормативно-правової бази у галузі охорони земель, збереження, відтворення та підвищення родючості ґрунтів;

- розробка механізму і порядку фінансування заходів щодо поліпшення екологічного стану угідь;

- розробка й реалізація сучасних науково-технічних програм у сфері охорони земель, збереження, відтворення та підвищення родючості ґрунтів на інноваційній основі із залученням світового досвіду;

- підготовка спеціалістів, надання кваліфікованої консультативної допомоги землекористувачам, які впроваджують заходи з охорони земель;

- запровадження екологічно безпечних способів виробництва, використання ресурсозберігаючих, маловідходних та безвідходних технологій,

- збереження біорізноманіття, відтворення якості навколишнього природного середовища й поліпшення екологічного стану довкілля;

- запровадження економічного стимулювання екологічної діяльності сільськогосподарських підприємств;

- зниження техногенного навантаження на навколишнє природне середовище.

Грунтуючись на результатах проведеного дослідження слід зазначити, що екологізацію сільськогосподарських земель на рівні підприємства можна

забезпечити шляхом застосування сучасних ресурсо-зберігаючих технологій,

новітніх техніко-технологічних систем виробництва, науково обґрунтованого

удобрення ґрунту на основі корисних мікроорганізмів і біодобрив, внесення

підвищених доз органічних добрив, хімічних меліорантів, зведення до

оптимальних норм внесення мінеральних добрив, впровадження нових

високоврожайних сортів сільськогосподарських культур та

культурінтродуцентів, проведення біо- й фіоремидації, використання менш

енергомісткої техніки, збільшення площі під багаторічними травами,

оптимізації структури посівних площ, впровадження системи протиерозійних

заходів. Запропоновані напрями екологізації є важливими чинниками для

збереження, відтворення, підвищення родючості ґрунтів та поліпшення

екологічного стану довкілля в цілому і сільських територій зокрема.

3.4. Формування системи заходів щодо еколого-економічної оптимізації використання та охорони земель.

У сучасних умовах проблема оптимізації системи землекористування

стоїть досить гостро. Це обумовлено низкою факторів, головним з яких є

труднощі обліку безлічі екологічних і економічних зв'язків соціо-

екологоекономічної системи землекористування, внаслідок чого ця задача є

важко формалізована і не піддається моделюванню. В процесі дослідження

розроблена оптимізаційна економіко-математична модель нерозподілу

земель, результати якої будуть використовуватися при оптимізації системи

землекористування.

В умовах соціально-економічних перетворень, зміни форм власності на землю і засоби виробництва, переходу до економіки ринкового типу, вдосконалення землекористування сільськогосподарських підприємств, формування системи сталого землекористування основне призначення схем землеустрою і техніко-економічні обґрунтування використання та охорони земель адміністративно-територіальних утворень полягає у виявленні найефективніших, екологічно безпечних і соціально орієнтованих напрямів використання земельних ресурсів.

Схеми землеустрою і техніко-економічні обґрунтування використання та охорони земель адміністративно-територіальних утворень є документацією із землеустрою в галузі охорони земель.

Схеми землеустрою і техніко-економічні обґрунтування використання та охорони земель адміністративно-територіальних утворень розробляються з метою визначення перспективи щодо використання та охорони земель, для підготовки обґрунтованих пропозицій у галузі земельних відносин, організації раціонального використання та охорони земель, перерозподілу земель з урахуванням потреби сільського, лісового та водного господарств, розвитку сіл, селищ, міст, територій оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного призначення, природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення тощо.

У результаті розроблення такої документації із землеустрою встановлюється система показників, яка забезпечує обґрунтованість і реальність перспективних і поточних планів раціонального використання та охорони земель.

Завдяки реалізації заходів, передбачених схемами землеустрою, буде створена екологічно збалансована агроєкосистема, що є головною запорукою збереження корисних властивостей землі для майбутніх поколінь, забезпечення високої якості довкілля та умов для проживання людей. Разом з тим, це забезпечить високу економічну ефективність вкладених ресурсів, збільшення надходжень від плати за землю до місцевих бюджетів.

Розглянемо на прикладі Проекту землеустрою, що забезпечує еколого-економічне обґрунтування сівозмін та впорядкування угідь оптимізацію використання земель. А саме земельні ділянки, що надані у оренду ПСП «Нива», що знаходяться на території Хануватської сільської ради Гайворонського району, це приблизно 8 км на схід від районного центру м. Гайворон.

Земельні ділянки мають під'їзд для ґрунтообробної, збиральної техніки та транспортування продукції. При розпаюванні земель колективної власності було враховано рельєф території, що забезпечує оптимальні напрями обробітку ділянок і захист ґрунтів від ерозії, ділянки в основному прототої прямокутної форми.

Проектом землеустрою, що забезпечує еколого-економічне обґрунтування сівозмін та впорядкування угідь ПСП «Нива» на наукові основі сформовано типи і види сівозмін, що забезпечують бездифіцитний баланс гумусу, передбачається розміщення об'єктів інфраструктури, визначено заходи з охорони земель, їх раціональне використання та підвищення продуктивності ґрунтів.

Проектом проаналізовано та вивчено загальну характеристику підприємства, сучасний стан використання земель, існуючі обмеження та особливі умови використання земель, на підставі чого розроблені науково-обґрунтовані проектні пропозиції і техніко-економічні обґрунтування використання та охорони земель.

Проектом визначено, що розташування існуючих виробничих центрів ПСП «Нива» відповідає всім необхідним умовам, тому немає необхідності змінювати їх місце розташування.

Внутрішньогосподарські дороги спільно з автодорогою Джулинка-Гайворонвихід на М-05 створюють на території підприємства єдину систему дорожньої мережі, яка забезпечує проїзд до полів сівозмін та виробничих центрів.

Проектом передбачено впорядкувати рілля в одну восьмипільну сівозмину, одну ґрунтозахисну сівозмину та застосування протиерозійних технологій.

Впровадження передбаченої проектом структури посівних площ і чітке дотримання порядку чергування культур в сівозмінах в комплексі з агротехнічними заходами забезпечить значне підвищення урожайності вирощуваних культур, захист ґрунту від ерозії, зменшення забур'яненості полів, а також хвороб та шкідників сільськогосподарських культур.

Проект землеустрою забезпечує екологічно збалансований ґрунто-водоохоронний устрій території на базі вивчення і глибокого аналізу умов рельєфу, ґрунтового вкриття ділянок, визначення кількості і ступеню придатності земель для вирощування основних сільськогосподарських культур, ерозійної напруги території та екологічного навантаження території.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ВИСНОВКИ

Рациональне використання і охорона земель – компоненти, що щільно пов'язані між собою та спрямовані на максимізацію продуктивності сили землі. Вони передбачають:

- раціональний розподіл земельного фонду між ланками народного сільськогосподарського господарства з якнайкращим його використанням;

- поліпшення структури різних видів угідь (рілля, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища, ліси, землі під водою), що відносяться до відповідних природно-економічних зон та районів;

- розроблення та запровадження доцільної та корисної системи землеробства, в яку входить обробіток, що є ґрунтозахисним, удобрення ґрунту, вапнування кислих ґрунтів, гіпсування засолених чи солонцюватих ґрунтів, технології вирощування та догляду різних сільськогосподарських культур, системи сівозміни;

- осушення перезволожених і заболочених земель чи навпаки поводнення і зрошення посушливих земель; запобігання таких негативних фізико-хімічних властивостей ґрунту як затопленість, підтоплення, заболоченість;

- розширене застосування ґрунтових мікроорганізмів для відтворення максимально родючих і не схитних до ерозії ґрунтів;

- розроблення та впровадження науково-обґрунтованої системи лувівництва;

- розроблення та впровадження еколого-економічних оцінок земель та застосування їх для розпланування розміщення та спеціалізації сільськогосподарського виробництва, обрахунку масштабності державних закупівель рослинної та тваринної продукції, підрахунку витрат на виробництво та доходу сільськогосподарських виробництв, визначення та встановлення вірних науково-обґрунтованих цін.

НУБІП України

В результаті проведеного дослідження при виконанні магістерської роботи можна зробити такі висновки:

1) Розглянуто основні положення про раціональне використання та охорону земель, законодавчою базою України, а саме Конституцією України, Земельним кодексом України та Законами України «Про охорону земель», «Про державний контроль за використанням та охороною земель», «Про землеустрій», «Про оцінку земель», «Про розмежування земель державної і комунальної власності», «Про державний земельний кадастр».

2) Як раціональне використання та охорона земель діє як засіб збереження довкілля. Розібрати соціально – екологічний та економічний аспект використання земель сільськогосподарського призначення в сучасних умовах.

3) Розглянути організацію землеволодіння та землекористувань і визначення типів та видів сівозмін.

4) Охарактеризували використання земель в Кіровоградській області та ефективність використання земельних ресурсів об'єкту досліджень.

5) Проаналізовано проект землеустрою, що забезпечує еколого-економічне обґрунтування сівозмін та впорядкування угідь ПСП «Нива», що знаходяться на території Хашуватської сільської ради Гайворонського району Кіровоградської області.

Список використаної літератури

1. Бакуменко В. Д. Виявлення комплексу проблем державного управління процесами європейської та євроатлантичної інтеграції України, розробка пропозицій щодо вдосконалення системи державного управління цими процесами: науково-дослідна робота. / В. Д. Бакуменко, Д. О. Безносенко – К.: НАДУ при Президентіві України; Центр навчання і досліджень з європейської та євроатлантичної інтеграції України. – 41 – Режим доступу : <https://www.pdatu.edu.ua/images/naukova-miznarodna-diyalnist/svr/dissertacija-korobska.pdf>
2. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 3-4, ст.27.
4. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 № 962-IV [Електронний ресурс] // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15> (дата звернення: 01.09.2021)
5. Закон України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» від 2003-06-19 (редакція від 2015-12-23 № 963-IV). URL: <https://zakonrada.gov.ua/go/962-15>
6. Закон України «Про землеустрій» №858-15 від 22.05.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/858-15>
7. Закон України «Про оцінку земель» від № 1378-IV 11.12.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1378-15>
8. Закон України «Про розмежування земель державної і комунальної власності»
9. Закон України «Про державний земельний кадастр» №3613-6 від 07.07.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3613-17>
10. Земельний фонд України як об'єкт земельного кадастру [Електронний ресурс]. – Режим доступу : mybiblioteka.su/tom2/2-102477.html
11. Третяк А. М. Концептуальні засади розвитку сільськогосподарського землекористування сільських територій : [проект] / Третяк А.М.; Національна академія аграрних наук України. – К. : НААН, 2014. – 24 с.
12. Осипчук С. О. Сучасний стан сільськогосподарських угідь України та заходи його поліпшення [Електронний ресурс] / С. О. Осипчук, Й. М. Дорош ; Національний інститут стратегічних відносин. – Режим доступу : 77.121.11.22/ecolib/6/33.doc
13. Аграрии и бизнес выступили против продления земельного моратория. Електронний ресурс. Режим доступу : http://agroportal.ua/news/ukraina/agrarii-i-biznes-vystupili-protiv-prodleniya-zemelnogomoratoriya/?fbclid=IwAR3daaEE0FR0nb4e08ndsLSvbmZUa0HkTNXtrASAYPBtmll6009c_-ewn50#
14. Фурдичко О. І. Від екології природи до екології душі / О. І. Фурдичко, В. В. Писаренко // Урядовий кур'єр. – 2013. – № 185 (10 жовтня). – С. 11
15. Фурдичко О. І. Збалансовані еколого-економічні та соціальні інтереси – основа якості життя і здоров'я людини / О. І. Фурдичко, О. І. Ковалів // Агроекологічний журнал. – 2013. – № 4. – С. 7–12
16. Фурдичко О. І. Екологічні основи збалансованого розвитку агросфери в контексті європейської інтеграції України: [монографія] / О. І. Фурдичко. – К.: ДІА, 2014. – 432 с.
17. Сталій розвиток: світоглядна ідеологія майбутнього: [монографія] / М. А. Хвесик, І. К. Бистряков, Л. В. Левковська [та ін.]; за ред. акад. НААН України М. А. Хвесика. – К.: Державна установа "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України", 2012. – 431 с.

18. Шубравська О. В. Сталий розвиток агропродовольчої системи України / О. В. Шубравська. – Київ: Інститут економіки НАН України, 2002. – 203 с.

19. Бака М. Т. Основи ведення сільського господарства та охорона земель. [навчальний посібник] / М. Т. Бака; Житомир: інженерно-техн. ін-т. – Житомир: Вид-во ЖІТІ, 2000. – 366 с.

20. Астапова Г. В. Организационно-экономический механизм корпоративного управления в современных условиях реформирования экономики Украины: монографія / Г. В. Астапова, Е. А. Астапова, Д. П. Лойко. – Донецк: ДонГУЭТ им. М. Туган-Барановского, 2001. – 526 с.

21. Пашков І. А. Земля як чинник соціального розвитку / Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії – 2009. – Вип. 37. – С. 33–42.

22. Підвищення ефективності використання, відтворення і охорони земельних ресурсів регіону / [П. П. Борщевський, М. О. Чернюк, В. М. Заремба та ін.]. – К.: Аграрна наука, 1998. – 421 с.

23. Мельник Л.Л., Литвин Ю.О. Наукові засади оптимуму землекористування у сільському господарстві // Агросвіт. – 2008. – № 3. – С. 4–9.

24. Саблук П.Т. Реалізація механізму реформ в аграрній сфері / П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2011. – № 10. – С. 3–6.

25. Данькевич А.Є. Вплив розмірів землекористувань на рівень виробництва / А.Є. Данькевич // Економіка АПК. – 2011. № 9. – С. 29–33.

26. Кошкалда І.В. Обґрунтування розміру землекористування сільськогосподарських підприємств / І.В. Кошкалда // Агросвіт. – 2012. – № 10. – С. 19–25.

27. Кирилов Ю.Є. Роль сільгоспвиробників у забезпеченні продовольчої безпеки України в умовах глобалізації / Ю.Є. Кирилов // Економіка АПК. – 2012. – № 1. – С. 121–128.

28. Бакуменко В. Методологія державного управління: проблеми становлення та подальшого розвитку / В. Бакуменко, В. Князев, Ю. Сурмі // Вісник УАДУ. – 2000. – № 1. – С. 11–27.

29. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» № 1264-ХІІ від 25 червня 1991 року.

30. Кунченко-Харченко В.І. та ін. Правознавство / В.І. Кунченко-Харченко. ТОВ «Кондор». – 2011. – 474 с.

31. Джигирей В.С. Екологія та охорона навколишнього природного середовища. Навч. Посібник. – 3-є вид. – К.: Т-во «Знання», КОО – 2004. – 309 с.

32. Нагірняк Т. Б. Еколого-економічні аспекти раціонального використання і охорони земельних ресурсів в Україні / Т. Б. Нагірняк, Р. С. Грабовський, М. Р. Грицина // Науковий вісник ЛНУВМБ імені С.З. Гжицького. – 2017. – т 19, № 79. – С. 111–116.

33. Ратошнюк Т.М. Еколого-економічні проблеми раціонального сільськогосподарського землекористування / Т.М. Ратошнюк, В.І. Ратошнюк, М.А. Мартинюк. – Режим доступу: <http://www.jrnl.nau.edu.ua/index.php/SR/article/viewFile/6128/6857>.

34. Кірейцева О.В., Жилін О.В. Екологічно раціональне використання земельних ресурсів. Наук. вісн. Нац. ун-ту біоресурсів і 490 природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». 2018. Вип. 284. С. 129–137. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnu_econ_2018_284_16.

35. Сайко В.Ф. Наукові підходи щодо раціонального землекористування в умовах здійснення аграрної реформи / В.Ф. Сайко // Вісник аграрної науки. – 2000. – № 5 (565). – С. 5–10.

36. Шевченко О. В. Сучасний стан і тенденції використання земельних ресурсів у сільському господарстві / О. В. Шевченко // Землеустрій і кадастр. – 2013. – № 2. – С. 77–87.

37. Агропродовольчий розвиток України в контексті забезпечення продовольчої безпеки: кол. монограф. / [О.В. Шубравська, Л.В. Молдаван, Б.Й. Пасхавер та ін.]; за ред. д-ра екон. наук О.В. Шубравської; НАН України, ДУ «Ін-т екон. і прогнозів НАН України». – Київ, 2014. – 456 с.

38. Третяк А.М. Земельний капітал: теоретико-методологічні основи формування та функціонування: [монографія]. – Львів: СПОЛОМ, 2011. – 520 с.

39. Третяк А. М. Напрями формування державної земельної політики, або зміна пріоритетів земельної реформи / А. М. Третяк // Землевпорядний вісник. – 2008. – № 1. – С. 21–33.

40. Теремець Л. А. Система показників ефективності використання земель у сільському господарстві / Л. А. Теремець // Зб. наук. праць ПДАА, Серія: Економічні науки. – В. 5. – Т. 5. – С. 304–309.

41. Формування підприємницької свідомості українського селянина [Електронний ресурс] / В. В. Іванишин, А. В. Печенюк, А. П. Печенюк // Економіка та суспільство. – 2018. – № 19. – Режим доступу: <http://economyandsociety.in.ua>.

42. Добряк Д.С. Управління земельними ресурсами: адаптація до європейських вимог / Д.С. Добряк, А.Г. Мартин, Т.О. Євсюков // Землеустрій і кадастр. – 2010. – №3. – С. 3–9.

43. Гуторов О.І. Організаційно-правове забезпечення ефективного використання земельних ресурсів / О.І. Гуторов, С.В. Грошев / Вісник ХНАУ, 2011. – №1. – С. 272–278.

44. Дацько Л.В. Розрахунок балансу поживних речовин у землеробстві / Л.В. Дацько // Посібник українського хлібороба. – Київ, 2008. – С. 65–68.

45. Миргород М.М. Еколого-економічна ефективність організації земельних угідь на агроландшафтній основі / Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук, Харків, 2013. – 286 с.

НУБІП України

ДОДАТКИ

Додаток 1 Проекту землеустрою, що забезпечує еколого-економічне обґрунтування сівозмін та впорядкування угідь

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Додаток 2 План агровиробничих груп ґрунтів та рельєфу

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Додаток 3 План організації землевладіння

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Додаток 4 Схема розміщення попередників сільськогосподарських культур

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Додаток 5 Схема агротехнологічних груп ґрунтів

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Додаток 6 План організації території сівозмін

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Додаток 7 План існуючого стану використання земель

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Додаток 8 План перенесення в натуру
НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України